

Kvinnlighet på avigan

En skev läsning av Elin Wägners *Norrtullsligan*

Emilia Ramsin Barlas
magisteruppsats i litteraturvetenskap
framlagd för
filosofie doktor Per-Olof Mattsson
handledare docent Boel Hackman
VT 2014

Till
S

Abstract

Building on earlier studies that have pointed to a subversion of gender and the emergence of a New Woman in Elin Wägner's *The Norrtull Gang* (1908), this paper, named "Femininity Inside Out. A 'skev' reading of Elin Wägner's *The Norrtull Gang*", aims to study how the characters of the novel relate to and break norms of femininity, gender and class. A performative reading is conducted on the novel in which the theoretical concept of "skevhet" is central. The Swedish word "skev" encompasses the meaning of the more established term "queer", but is a broader term referring not only to the questioning of gender norms, but of other norms as well. The study shows that female characters of the novel, while often attempting to follow norms of society, have a relaxed and even playful relationship to significant norms and repeatedly break these consciously and deliberately. However, rather than being understood as acts of rebellion their norm breaking is here primarily interpreted as a result of their attempts to live as self-reliant and independent women.

Innehållsförteckning

1	INLEDNING	1
1.1	SYFTE OCH PROBLEMSTÄLLNING	3
1.2	BAKGRUND OCH MATERIALBESKRIVNING	3
1.2.1	ELIN WÄGNER	3
1.2.2	ROMANEN <i>NORRTULLSLIGAN</i>	4
1.3	FORSKNINGSÖVERSIKT	6
1.3.1	QUEERA OCH SKEVA LÄSNINGAR	6
1.3.2	FORSKNING KRING ELIN WÄGNER OCH DEN NYA KVINNAN	8
1.4	TEORETISK GRUND OCH METOD	11
1.4.1	QUEERTEORI	11
1.4.2	BEGREPPET SKEV	16
1.4.3	DEN NYA KVINNAN	19
1.4.4	GRUNDLÄGGANDE TEORETISKA ANTAGANDEN	24
1.4.5	METOD	26
2	UNDERSÖKNING OCH ARGUMENTATION	27
2.1	VAD GÖR ELISABETH TILL EN SKEV KARAKTÄR?	27
2.2	KARAKTÄRERNAS MOTSTÅND MOT KVINNliga STEREOTYPER	33
2.2.1	FRIGÖRANDET AV KVINNOKROPPEN SKER GENOM SPRÅKET	34
2.2.2	NORMBRYTANDE INSTÄLLNING TILL SEX	37
2.2.3	<i>NORRTULLSLIGAN</i> – EN DUBBELSKIKTAD BERÄTTELSE	38
2.3	SKEVA LÄCKAGE I <i>NORRTULLSLIGAN</i>	41
2.4	LIGANS SKEVA TRADITIONER	43
2.5	LIGANS KVINNOR – ETT SKEVT INSLAG PÅ ARBETSMARKNADEN	46
2.6	MOTSÄTTNING MOT DEN ROMANTISKA KÄRLEKEN	49
3	AVSLUTANDE DISKUSSION	53
4	KÄLL- OCH LITTERATURFÖRTECKNING	59

1 Inledning

Att kalla mig själv feminist har alltid varit självklart. Men så under 2000-talet inträffade något. Feminism och jämställdhet fick ett otroligt genomslag i svensk politik och samhällsdebatt. 2000-talet blev det decennium då begreppen i fråga omskrevs till leda i media, trasades sönder i debatter så till den grad att orden *feminism* och *jämställdhet* plötsligt fick mig att rygga tillbaka.

I media gavs framför allt plats åt feminismens förknippning med radikala och sensationella uttalanden. Jag tänker t.ex. på den svallvåg av reaktioner som före detta ordföranden för kvinnojourernas riksorganisation Roks, Ireen von Wachenfeldt, skapade när hon gjorde sitt uttalande om att ”Män är djur” i SVT:s ifrågasatta dokumentär *Könskriget* från 2005; eller den respons Göran Persson fick möta när han år 2002 lanserade sig själv som feminist; eller juristskandalerna där högt uppsatta svenska jurister förmedlade sin syn på både kvinnor och män i debatten om korta kjolar och våldtäkter; eller den hätska debatt som Stockholmsbaserade Turteaterns uppsättning av Valerie Solanas Scum-manifest orsakade år 2011, där ensemblen till och med mordhotades.¹ Feminism sammankopplades mer och mer med sensation och radikalism än med dess ursprungliga syfte: att skapa ett jämställt samhälle mellan män och kvinnor.

Mot min vilja började jag själv känna en sorts matthet inför ordet feminism. Vad betydde det egentligen i dagens kontext? Så kom jag i kontakt med *Norrtullsligan*. Boken var som en uppfriskande vind.

Att i en 2000-talskontext få charmeras av Ligans gemensamma morgnar framför spegeln, där det råder ett enda virrvarr av kjoltyg, hattar och skramlande kaffekoppar, och att få ta del av kvällarna hemma hos Ligan, där kvinnorna andäktigt delar på en cigarett och systerligt klunkar av den gemensamma ölbuteljen för att stilla kurrande magar, var på något sätt inspirerande och uppiggande. Det var också känslomässigt medryckande. Att fångas av Ligans utsatthet – med sexuella närmanden på både arbetsplats och gator, svältlön att klara månaden på, samt ständiga ifrågasättanden om deras plats i den offentliga sfären – allt baserat på fel könstillhörighet, allt grundat på att Ligan utgjordes av *kvinnor* inte *män*. Detta kom som en viskning från förra seklet om feminismens huvudsakliga syfte och som en påminnelse om feminismens och jämställdhetens betydelse ur ett historiskt perspektiv.

Jag fascinerades av de kvinnliga karaktärernas motstånd i boken, av hjältinnornas tydliga opposition mot rådande kvinnoideal och deras kamp för att leva det liv som de själva ville leva. Inom Wägnerforskningen har man sedan tidigare belyst de kvinnliga karaktärernas ovilja till att vara så som traditionella kvinnor förväntas vara. Flera forskare har påpekat att de normbrytande

---

¹ Johan Hellekant, ”Våg av näthat mot Turteatern”, *SvD* 16.11.2011.

inlagen i *Norrtullsligan* kan kopplas till det som fått namnet den Nya Kvinnan. I min läsning av romanen upptäckte jag emellertid att kvinnorna i boken inte bara motsätter sig kvinnliga ideal, utan romanen som helhet genomsyras av ett underliggande motstånd gentemot andra ideal och förväntade normer.

Jag sökte en längre tid efter en teoretisk utgångspunkt genom vilken normbrotten i romanen kunde fokuseras. När jag så i *Tidskrift för litteraturvetenskap (TfL)* år 2005 kom i kontakt med begreppet skev, en relativ nymodighet inom litteraturteori, blev det emellertid klart att jag skulle anlägga ett skevt perspektiv på *Norrtullsligan*. Begreppet *skev* kommer ur queerteori, men kan användas till att studera även andra slags normbrott, än de som bryter mot den (hetero)sexuella normen. En skev tolkning söker i den litterära texten efter det som sticker ut, oroar och stör den rådande ordningen.

Förutom queer- och skevteori använder jag begreppet den Nya Kvinnan, som av tradition använts för att beskriva normbrotten i romanen. Intentionen är att studera motståndet mot rådande normer i Elin Wägners verk från 1908. Det som jag fokuserar på är både det kvinnliga motståndet mot förväntningarna på hur en kvinna ska vara, men också normbrytande inslag vad gäller klass, traditioner och synen på kärlek och den egna sexualiteten.

Jag vill härmed passa på att rikta ett stort tack till några personer som har varit betydelsefulla för uppsatsens verkställande. Tack till min handledare, Boel Hackman, för ett stort engagemang, genuint intresse och goda råd. Tack till Niklas, för kloka råd och betydande stöd. Tack till Marja, som introducerade mig för Elin Wägners författarskap.

1.1 Syfte och problemställning

Syftet är att undersöka normbrott i *Norrtullsligan*. Utifrån teoretiska begrepp som *skev*, *queer* och *den Nya Kvinnan* diskuteras romanens normbrytande stoff.

Arbetet kan brytas ned i följande frågeställningar:

- Vilka skeva inslag går att finna i *Norrtullsligan*?
- Vilka konsekvenser får de skeva inslagen?

1.2 Bakgrund och materialbeskrivning

1.2.1 Elin Wägner

Här följer en kortare presentation av författaren Elin Wägner samt hennes plats i den svenska litteraturen.

Elin Wägner började som journalist på *Helsingborgsposten* och flyttade sedan till Stockholm när hon år 1907 fick anställning på *Idun*, där hon snart avancerade till redaktionssekreterare. Under sommaren 1907 började hon på *Dagens Nyheter*.² Som 21-åring blev hon alltså en av Sveriges första kvinnliga journalister och tog sig för att bevaka den internationella kvinnliga rösträttsalliansens kongresser, genom vilka hon kom i kontakt med den internationella kvinnliga freds rörelsen.³ I flera år kombinerade hon journalistiken med det skönlitterära skrivandet och det politiska engagemanget, där hon framför allt förespråkade kvinnors rättigheter och pacifism. År 1923 var Wägner med och grundade den politiska veckotidningen *Tidevarvet* och hon var också med i grundandet av den Kvinnliga Medborgarskolan på Fogelstad. Till Elin Wägners skönlitterära produktion räknas ett tjugotal romaner, en handfull noveller och flera radiopjäser.⁴

Wägner har av tradition förts samman med de borgerliga realisterna bredvid Gustaf Hellström, Sigrid Siwertz, Ludvig Nordström och Sven Lidman. Samtliga föddes 1882, hade en läsarvänlig attityd och var därför mycket populära. Formmässigt var tiotalisterna, som de också kallas, inte några nyskapare utan föredrog mönster från artonhundratalets realism, varför också flera Wägner-forskare motsatt sig Wägners sammanlänkning med denna grupp. Att betrakta Wägners samhällssyn som borgerlig reducerar dess ideologiska spännvidd. Hennes karaktärer är oftast inte realistiskt beskrivna, utan snarare skissade. Sällan skildras rum eller miljöer, i stället

---

² Helena Forsås-Scott, "Gasmaskmadonnan", i *Nordisk Kvinnolitteraturhistoria. Vida världen 1900-1960, III, huvudred.* Elisabeth Møller Jensen (Höganäs 1996) s. 174f.

³ Boel Hackman, *Boel Hackman om Elin Wägner* (Stockholm 2005), s. 15.

⁴ Helena Forsås-Scott, 1996, s. 174f.

står dialogen och handlingen i centrum. Jonsson skriver: ”I stil med Charles Dickens kan hon med ett starkt sinne för detaljer fånga karaktärsdrag med få penndrag.”⁵ Boel Hackman menar att Wagners författarskap kan ses som en länk mellan Selma Lagerlöf och den generation som kom efter Wagner, där bland andra Karin Boye ingick. Länken består i dessa författares intresse för att gestalta de inre skeendena symboliskt, vilket ses som ett brofäste till 1900-talets moderna litteratur. Wagner kom att utveckla detta, under inflytande av 1900-talets nya psykologiska självförståelse.⁶

Elin Wagner var en framstående intellektuell för sin tid, vilket också manifesteras av hennes inval i Svenska Akademien år 1944. Hon räknas till en av den svenska kvinnorörelsens portalfigurer och genom hennes romaner använder vi än idag begrepp som ”pennskaft” och ”väckarklocka”. Hon tillhörde den föregångsgeneration som ställde krav på rösträtt, politiskt inflytande, ekonomiskt, intellektuellt och sexuellt likaberättigande och oberoende.⁷

1.2.2 Romanen *Norrtullsligan*

I denna uppsats analyseras Elin Wagners genombrottsroman, *Norrtullsligan*, utkommen i bokform 1908 och innan dess publicerad i *Dagens Nyheter* som följetong.⁸ Här följer en närmare beskrivning av romanen.

När Elin Wagner skrev *Norrtullsligan* var hon verksam som journalist. Romanen har starka influenser från socialreportaget, språket är vardagligt och stilen uppfattades som ny. Boken speglar aktuella diskussioner i tiden som rör sexualmoral, arbetsrätt, lönesättning, hälso- och bostadsfrågor.⁹ Helena Forsås-Scott menar att texten destabiliserar romangenren genom sin karaktär av nyhetsreportage, vilket hon också finner stöd i hos Erik Hjalmar Linders och Ulla Isakssons läsning av *Norrtullsligan*. Forsås-Scott påpekar också att romanen ”narrates the New Woman in public as well as in private” och att detta är ett nytt motiv inom svensk litteratur.¹⁰ Tonen i romanen är munter och kvick.¹¹ Dess språk är rakt och rappt och dialogen vitsig. *Norrtullsligan* är skriven i dagboksform, där berättaren talar intimt, personligt och vardagligt till

---

⁵ Bibi Jonsson, *I den värld vi drömmer om. Utopin i Elin Wagners trettioårsromaner* (diss. Lund 2001), s. 15f.

⁶ Hackman, 2005, s. 15.

⁷ *Ibid.*, s. 11, 15.

⁸ Boel Hackman, ”Efterord”, *Norrtullsligan* (Stockholm 2011, första upplaga 1908) s. 134.

⁹ *Ibid.*, s. 134.

¹⁰ Forsås-Scott, *Re-Writing the Script: Gender and Community in Elin Wagner* (London 2009), s. 145f.

¹¹ Eva Heggstad, ”Civilisationens utpost i Vasastan”, i *Elin Wagner. Det första fotstegets moder*, red. Marianne Enge Swartz (Växjö 2009), s. 37.

läsaren.¹² Hackman påpekar att läsarna särskilt uppskattade humorn i romanen, ”som ansågs skilja Wägner från skrivande damer i gemen”.¹³

Elin Wägners klassiker publicerades på nytt i pocket år 2011, i samband med att den valdes som 2011 års bok i projektet ”Stockholm läser”, vilket gjorde att romanen uppmärksammades med författarsamtal, filmer och stadsvandringar med boken som utgångspunkt.¹⁴

Romanen utspelar sig i Stockholm i början av 1900-talet. En tid då bostadsbristen var svår, framför allt för självständiga kvinnor, som i regel hade en låg inkomst. Nöden krävde att man bodde inackorderad eller delade rum med andra kvinnor i liknande situation. Ämnet i boken är den växande skaran ”kontorsslavar”, kvinnliga kontorister som har kommit till Stockholm för att leva som självständiga kvinnor genom att försörja sig själva. Gruppen som utgör Norrtullsligan är inackorderade i en lägenhet på Norrtullsgatan, i Stockholm. Ligan består av de fyra kvinnorna Elisabeth (också kallad Pegg), Eva, Baby (hennes egentliga namn är Magnhild) och Emmy.

Elisabeth har just flyttat in hos Ligan och handlingen utspelar sig hemma i lägenheten, på hennes arbete på advokatbyrån samt utomhus på Stockholms gator och restauranger. Den framväxande vänskapen och solidariteten mellan kvinnorna sätts på spel och kvinnorna handskas med diverse problem som förorsakas av att vara en ”SBK”, dvs. en Självförsörjande Bildad Kvinna. Kvinnorna i romanen tvingas tillsammans hantera sexuella trakasserier, stressen över att få ekonomin att gå ihop, svält och utanförskap. Elisabeth och Eva konstaterar att den brittiske författaren Hall Caine hade rätt: ”*What a misery to be a woman!*”¹⁵ Men det är inte bara ”misery”. Hos Ligan finns också en stark värme och gemenskap. Kvinnornas förenade strävan efter att kombinera kärlek med självständighet gör att de utsätts för ständiga prövningar. Problematiserandet av mannen och äktenskapet, samt solidariteten kvinnor emellan – och bristen på densamma – är några av romanens viktigaste komponenter.

I artikeln ”’Hon är ju ändå ett kvinns’ – Elin Wägner som Nya Kvinnan-författare” i antologin *Elin Wägner. Det första fotstegets moder* (2009) framhåller litteraturforskaren Ebba Witt-Brattström att Elin Wägner introducerar den så kallade ”New Woman fiction”, i svensk översättning ”Nya Kvinnan-litteratur”, i Sverige med romanen *Norrtullsligan*. 1900-talets nya kvinna är en ekonomiskt självständig kvinna som börjar ställa nya krav, bl.a. på mannen och på den heterosexuella kärleksrelationen.¹⁶ Flera Wägnerforskare menar att Wägners roman från

---

¹² Hackman, 2005, s. 41.

¹³ Hackman, 2005, s. 55.

¹⁴ Birger Schlaug, Elin Wägner, ”Stockholm läser 2011” (Blogspot), <http://elinwagner.blogspot.se/2007/01/stockholm-laser-2011.html>, 13.01.2011.

¹⁵ Elin Wägner, *Norrtullsligan* (Stockholm 2011, första upplaga 1908), s. 84.

¹⁶ Ebba Witt-Brattström, ”’Hon är ju ändå ett kvinns’ – Elin Wägner som nya kvinnan-författare”, i *Elin Wägner. Det första fotstegets moder*, red. Marianne Enge Swartz (Växjö 2009), s. 30f.

1908 är normbrytande i sitt sätt att beskriva den moderna yrkeskvinnan med hennes krav på man och äktenskap. Boel Hackman skriver att Ligan på Norrtullsgatan ”utmanar och hotar den patriarkala borgerligheten genom sin blotta existens.”¹⁷ Eva Heggstad, en annan forskare inom området, påpekar att det är extra intressant att ”Wägner låter fyra kvinnor leva bohémiliv [...] eftersom bohemen tidigare varit en manlig litterär gestalt.” Heggstad påpekar dessutom att kvinnornas sätt att leva tjänar som ett uppror mot det borgerliga levnadssättet, men också ”ett uppror mot den definition av kvinnan som följer av detta mönster”.¹⁸ I uppsatsen riktas intresset just mot romanens normbrytande inslag.

1.3 Forskningsöversikt

1.3.1 Queera och skeva läsningar

Queerteorin introduceras på det nordiska akademiska fältet i mitten av 1990-talet. Det blev snabbt ett populärt teoretiskt perspektiv, framför allt bland forskare inom genusvetenskap och hbt-studier.¹⁹ En av de mer inflytelserika svenska teoretikerna på området är Tiina Rosenberg. Hennes *Queerfeministisk agenda* (2002) ger en utförlig presentation av queerbegreppet och queerteori, vilka är av vikt för uppsatsens teoridel. Judith Butlers definition av normer, performativitet och genus så som de beskrivs i *Genus ogjort* (2006) och i hennes tidigare bok *Gender trouble* (1990), är också av vikt för uppsatsen, då dessa är utgångspunkten för diskussionen av karaktärernas motstånd mot normen.

Redaktörerna för den nordiska antologin *Queera läsningar* (2012), Katri Kivilaakso, Ann-Sofie Lönngren och Rita Paqvalén, menar att det har funnits en klyfta mellan queerteori och litteraturvetenskap. Syftet med antologin är således att minska avståndet mellan de queerteoretiska frågeställningarna å ena sidan och de litteraturvetenskapliga metoderna/teorierna å den andra. Författarna menar att de två fälten (queerteori och litteraturvetenskap) har möjlighet att berika varandra och leda till nya insikter och fördjupade läsarter. *Queera läsningar* är den första nordiska antologin med litteraturvetenskapliga queerläsningar. Antologin består av tolv artiklar, där författarna åskådliggör den queera läsningen ur olika perspektiv. Analyserna fokuserar på texter från olika genrer, som t.ex. medeltidsballader, arkivmaterial (handskrifter,

---

¹⁷ Hackman, 2011, s. 133.

¹⁸ Heggstad, 2009, s. 41.

¹⁹ Katri Kivilaakso, Ann-Sofie Lönngren och Rita Paqvalén, ”Förord”, i *Queera läsningar. Litteraturvetenskap möter queerteori*, red. Katri Kivilaakso, Ann-Sofie Lönngren och Rita Paqvalén, (Stockholm 2012), s. 8.

skisser, brev och intervjuer), memoarer samt bilderböcker. Mångfalden av queera läsarter blir därmed uppenbar i denna antologi.²⁰

Det finns ännu inte så mycket skrivet om skevteori, men i *Tjl 2005* tar sig litteraturforskarna Heggstad, Karlsson och Williams an begreppet och dedicerar hela numret åt skeva läsningar.²¹ Först introduceras läsaren i skevteori och sedan presenteras sju olika artiklar med skeva läsningar av olika litterära verk. Maria Margareta Österholm, som också bidragit till antologin *Queera läsningar*, med texten ”Skrubben. Skrivandets skeva utrymmen”, är en annan forskare inom skevteori-området. I slutet av år 2012 publicerades Österholms relativt omtalade *Ett flicklaboratorium i valda bitar* (2012), vilken hittills är den enda avhandlingen som utgår från skevteori i sin litteraturanalys.²² I hennes avhandling porträtteras skeva flickor, dvs. flickor som inte riktigt passar in i den gängse könsnormen, i svenskspråkig litteratur från 1980-2005. Till Kulturnyheterna säger Österholm att ”En skev flicka är en som inte kan eller vill vara en ’riktig’ flicka”.²³ Bland annat går i hennes avhandling att läsa om Monika Fagerholms, Mare Kandres, Berny Pålssons och Inger Edelfeldts skapande av skeva ”flickskap”.²⁴ Österholm studerar femininitet och karaktärernas ”gurleska” uppträdanden. ”Gurlesk” beskrivs som en estetik, vilken trotsar vår kollektiva uppfattning av femininitet, och ställer stereotypa heteronormativa föreställningar av femininitet på ända genom att agera mot dessa föreställningar. ”Det handlar om att missuppfatta flickskapet med humor”, skriver Österholm. Begreppet i fråga kan ses som en sammansmältning av ”femininitet, feminism, äckel, gullighet och överdrift”.²⁵

I sin avhandling utmanar Österholm de litteraturvetenskapliga grundreglerna vad gäller forskarens objektiva och distanserade förhållningssätt till sitt undersökningsobjekt. Genom att blanda poesi, sakprosa och teori låter hon skönlitteratur och teori fungera gemensamt i en icke hierarkisk process, där hon utgår från metoden ”rhizomatik”.²⁶ Rhizomatik, betyder i förenklad form att man inte applicerar teorin *på* texten, utan skönlitteratur och teori samverkar i analysen.²⁷ Genom att låta skönlitteratur och teori interagera, i sökandet efter det skeva, blir inte bara innehållet i avhandlingen fokuserat på skevhet, utan avhandlingen i sig skapas på ett skevt sätt. I

---

²⁰ Ibid., s. 9f.

²¹ Heggstad, Karlsson och Williams, ”Inledning”, *Tidskrift för litteraturvetenskap*, årgång: 34, 2005:3, s. 3.

²² Avhandlingar.se, sökord ”skev + litteraturvetenskap”, (Academicnetwork), www.avhandlingar.se, 10.05.2013.

²³ Kulturnyheterna, ”Skeva flickor i litteraturen”, intervju med Maria Margareta Österholm, (SVT, Nyheter, Kultur), <http://www.svt.se/kultur/skeva-flickor-i-litteraturen>, 8.1.2013.

²⁴ Österholm Maria Margareta, *Ett flicklaboratorium i valda bitar*. Skeva flickor i svenskspråkig prosa från 1980 till 2005 (diss. Rosenlarv 2012), s. 34.

²⁵ Ibid., s. 101f.

²⁶ Kivilaakso, Lönnngren och Paqvalén, 2012, s. 15.

²⁷ För vidare läsning om metoden rhizomatik, se Gilles Deleuze & Félix Guattari, *Thousand Plateaus. Capitalism and Schizophrenia*, Univeristy of Minnesota Press, 1987 s. 23, samt Elisabeth Grosz, ”A thousand Tiny Sexes. Feminism and Rhizomatics”, Constantin V. Boundas & Dorothea Olkowski (red), *Gilles Deleuze and the Theater of Philosophy* (New York & London: Routledge 1994), Österholm, s. 200.

den här uppsatsen kan läsaren spåra både likheter och skillnader med Österholms avhandling. Den stora skillnaden ligger i texternas arbetsmetod. Österholm vill ”skriva om skeva flickor på skeviska, om ramar och flickor som faller ur.”²⁸ Österholms syfte är alltså att både diskutera de skeva karaktärerna och att presentera detta på ett skevt sätt. I min uppsats är inte avsikten att skriva skevt om *Norrullsligan*, utan snarare att, utifrån ett skevt perspektiv, studera normbrott i romanen. Likheten med Österholms avhandling ligger i strävan att, utifrån begreppet skev, studera litterära karaktärer i svensk skönlitteratur.

1.3.2 Forskning kring Elin Wägner och den Nya Kvinnan

Den första litteraturvetenskapliga avhandlingen som behandlar Elin Wägners författarskap är från 1980. I *Individ grupp gemenskap. Studier i de unga totalisternas litteratur* (1980) fokuserar författaren Karl Lindqvist på Elin Wägners och Ludvig Nordströms kollektivskildringar, bl.a. i *Norrullsligan* (1908). Fem år senare publicerar den brittiska litteraturvetaren Sara Death sin avhandling, *The Female Perspective in the Novels of Fredrika Bremer and Elin Wägner* (1985), i vilken centrala teman hos Fredrika Bremer och Elin Wägner behandlas. Barbro Alving, som också var Wägners personliga vän, bidrar med en annan viktig insats i forskningen kring Elin Wägner, då Alving renskriver Wägners dagböcker samt påbörjar det första arbetet med en biografi över henne. Arbetet lägger grunden till den tvådelade biografien *Amazon med två bröst* (1977) samt *Dotter av Moder Jord* (1980) av Ulla Isaksson och Erik Hjalmar Linder, där biografiska utgångspunkter används vid texttolkningen.²⁹ Den senaste biografien över Elin Wägner är skriven av litteraturforskaren Boel Hackman, verksam vid Stockholms universitet. Förutom att ge en tydlig bild över Wägners liv och verk, erbjuds också läsaren intressanta infallsvinklar på Wägners författarskap. Hackman pekar bl.a. på Wägners ambivalenta relation till kärlek och äktenskap och menar att de kvinnliga bohemernas utanförskap på Norrtullsgatan beror på att de är utestängda från samhällets trygga platser, så som familjen eller äktenskapet.³⁰ Detta diskuteras i uppsatsens analys av det kvinnliga motståndet mot den romantiska kärleken.

Det akademiska intresset för Elin Wägners författarskap verkar ha tilltagit under 1990–2000-talen, kanske beror det på författarens moderna idéer om ett hållbart och globalt tänkande vad gäller både miljö och feminism. Flera akademiska verk, som behandlar Wägners författarskap, har utkommit under 2000-talet.³¹ Bibi Jonssons avhandling, *I den värld vi drömmer om: utopin i*

---

²⁸ Österholm, 83ff.

²⁹ Jonsson, 2001, s. 16.

³⁰ Hackman, 2005, s. 44.

³¹ Avhandlingar.se, sökord ”Elin Wägner”, (Academicnetwork), www.avhandlingar.se, 10.05.2013.

Elin Wagners trettiotalromaner (2001), är den första avhandlingen som enbart fokuserar Wagners författarskap. Hon menar att kvinnligheten framstår som konstruerad i Wagners verk.³² Denna tolkning skiljer sig från Wägnersforskaren Helena Forsås-Scott, som i sina läsningar av Wagners verk upprättar en distinktion mellan begreppen kvinnlighet och femininitet för att med ”femininitet” understryka kvinnlighetens konstruktivistiska status. Men Jonsson anser alltså att en sådan indelning är oanvändbar.

I sin analys utgår Jonsson från att det manliga könet är överordnat i det hon kallar ”spelet mellan könen”, vilket är en omskrivning av ”könskamp”.³³ Jonsson utgår från en analytisk modell som baseras på den norska feministen och litteraturprofessorn Toril Mois vidareutveckling av Pierre Bourdieus teorier om sociala fält och habitus, samt på den österriska författaren och feministen Rosa Mayreders tankar om erotik så som de uttrycks i hennes *Zur Kritik der Weiblichkeit* (1905).³⁴ Toril Moi använder sig av Bourdieus positionsbegrepp och menar att man bör använda detta begrepp istället för den traditionella könsdikotomin, då ”kön” är problematiskt på flera sätt., bl.a. hävdar Moi att ”under rådande samhällsförhållanden är kvinnlighet [...] ett negativt laddat symboliskt kapital. Med ordet position markeras också ”det spel om övermakt och underordning som karakteriserar förhållandet mellan kvinna och man i patriarkatet”, hävdar Jonsson.³⁵ Den under respektive överordnande positionen tvingar de agerande att handla på skilda vis. Därför, menar Jonsson, är det kulturen och inte könet som avspeglas i karaktärers handlande, ”vilket innebär att kvinnan utifrån stereotypa föreställningar om kvinnlighet, som varierar vid olika tider, agerar enligt dem för att inta sin position i spelet gentemot mannen.” Jonssons teori utgår som sagt från att mannen är den överordnade i spelet mellan könen och det är också han som ”väljer kvinna, och hon blir utvald”. Kvinnlighet är något konstruerat, och något som uppstår i förhållande till kvinnans relation till mannen, enligt Jonsson.³⁶ Jonssons avhandling, som fokuserar på Wagners senare romaner, är av vikt för uppsatsen, då den erbjuder en fördjupad bild av den Nya Kvinnan.

I Gunilla Domellöfs bok *Mätt med främmande mått. Idéanalys av kvinnliga författares samtidsmottagande och romaner 1930-1935* (2001), diskuteras kvinnostereotyper och de

---

³² Jonsson, 2001, s. 115.

³³ Ibid., s. 70.

³⁴ Frida Stéenhoff, ”Den kvinnliga erotikens väg”, *SVD* 26.11.1919. Kortfattat och förenklat förklarar Stéenhoff att Mayreders bok söker förklara hur det kvinnliga idealet är en manlig idolbildning, skapad av den manliga erotikern. Den stora förändringen för kvinnor sker genom förkristnandet av Europa där kvinnan, genom den kristna religionen, blir medveten om sin egen persona och kan därmed gå från objekt till subjekt i kärleksrelationen till mannen. Se Mayreders bok eller t.ex. Frida Stéenhoffs artikel för vidare läsning, http://www.svd.se/kultur/understrecktet/den-kvinnliga-erotikens-veg_3942475.svd.

³⁵ Jonsson, 2001, s. 69f.

³⁶ Ibid.

normerande begrepp som associeras till kvinnor respektive män.³⁷ Utifrån Domellöfs resonemang förs en diskussion kring hur Ligans kvinnor motsätter sig de stereotypa kvinnobilder som den manliga diskursen erbjuder.

I antologin *Elin Wägner, Det första fotstegets moder* (2009) ger ett tjugotal inbjudna författare sin syn på Elin Wägners verk och på hennes roll i samhällsdebatten.³⁸ Här diskuteras bl.a. *Norr tullsligan* i relation till den Nya Kvinnan och Nya Kvinnan-litteraturen. En annan antologi, som uteslutande fokuserar på Nya Kvinnan och hennes framväxt i litteratur, med fokus på de nordiska länderna samt Tyskland, England, Polen och Ryssland är *The New Woman and the Aesthetic opening. Unlocking Gender in Twentieth-Century Texts* (Södertörn 2004).³⁹ Diskussionen i antologin sker bl.a. utifrån Butlers tankar så som de presenteras i *Gender Trouble* (2006).⁴⁰ I antologin, i artikeln ”Verbal Power, Visual Power, and the Construction of Feminine Subjectivity: Elin Wägner’s *Norr tullsligan* as Prose Fiction and Film”, ger Forsås-Scott sin syn på framskrivandet av en Ny Kvinna i Elin Wägners roman *Norr tullsligan*. Forsås-Scott har också introducerat Wägner för engelskspråkiga läsare med handboken *Swedish Women’s Writing 1850–1995* (1997).⁴¹ Forsås-Scott, har därutöver utvecklat sina idéer om *Norr tullsligan* i två egna verk: *Gender – Power – Text: Nordic Culture in the Twentieth Century* (2004) och *Rewriting the Script: Gender and Community in Elin Wägner* (2009). Här utgår Forsås-Scott bl.a. från Judith Butlers teorier om performativitet, som de uttrycks i *Gender Trouble* (2006) samt Luce Irigarays tankar om mimicry som de presenteras i *This Sex which Is not One* (1993). Forsås-Scott läser *Norr tullsligan* som ett dekonstruerande av femininitet, där det feminina kan plockas av och på som masker på maskerad.⁴² Forsås-Scotts diskussion kring hur den Nya Kvinnan skapas i *Norr tullsligan* samt hennes resonemang kring Ligans dekonstruerande av den dominanta diskursen av familjen och de feminina ikoner som understödjer den, är av relevans för uppsatsens resonemang kring de skeva inslagen.⁴³

---

³⁷ Gunilla Domellöf, Mätt med främmande mått. Idéanalys av kvinnliga författares samtidsmottagande och romaner 1930-1935 (Hedemora 2001), s. 24f.

³⁸ Marianne Enge Swartz, ”Det första fotstegets moder – Elin Wägner”, i *Elin Wägner. Det första fotstegets moder*, red. Marianne Enge Swartz (Växjö 2009), s. 23.

³⁹ Ebba Witt-Brattström, ”Preface”, i *The New Woman and the Aesthetic opening. Unlocking gender in Twentieth-Century Texts* red. Ebba Witt-Brattström, (Södertörns högskola 2004), s. vii.

⁴⁰ Ibid.

⁴¹ Jonsson, 2001, s. 16.

⁴² Mimicry betyder enligt Svenska akademiens ordlista: ”djurs skyddande likhet med ett annat djur som rovdjur undviker”. För att skydda sig intar djuren en form av beteende eller utseende, där arten på något sätt har imiterat en annan arts utseende eller beteende. Se SAOL på nätet, Svenska Akademiens ordlista över svenska språket, sökord ”mimicry”, http://www.svenskaakademien.se/svenska_sprakets/svenska_akademiens_ordlista/saol_pa_natet/ordlista, 15.12.2013.

⁴³ Forsås-Scott, 2009, s. 149f.

Flera av ovan nämnda Wägner-forskare påpekar att det i Wagners författarskap – och mer specifikt i romanen *Norrtullsligan* – går att spåra normbrytande stoff, vilket beskrivs mer ingående under rubriken ”den Nya Kvinnan”.

1.4 Teoretisk grund och metod

1.4.1 Queerteori

Begreppet skev har sina rötter i queerteori och det är därför på sin plats att först presentera detta teoretiska fält, eftersom det också utgör en central teoretisk utgångspunkt för uppsatsen. Skillnaden mellan skev och queer är att skev inbegriper andra slags normbrott än de heteronormativa, alltså andra normbrott än det som bryter mot den sexuella normen.⁴⁴

Begreppet queer betyder ursprungligen konstig och avvikande, men användes tidigare också som nedsättande för homosexuella och andra som avvek från den heterosexuella normen. Förutom begreppets koppling till sexualitet, så sammankopplas queer också med någon som är på ett speciellt sätt, lite konstig, gärna i kombination med en menande gest med fingret mot pannan eller en fjollig handled. Queer är en person som man pekar på som en ”sån”. Queer uttrycker ”annorlundaskap”, som också används som den svenska översättningen av ordet.⁴⁵ Känslan över att vara annorlunda, att vara en ”sån”, är något som diskuteras i queervärlden och som bl.a. går att läsa om i antologin *Queera läsningar*. En queer läsning intresserar sig för det ”som framstår som avvikande och udda och som bryter mot normativa uppfattningar om kön och sexualitet”.⁴⁶

Med hjälp av en dekonstruktivistisk metodologi, där man tar avstamp i Foucaults, Butlers och Sedgwicks teorier, undersöker queerforskaren fenomenen ”mothårs” och analyserar dominerande diskurser, representationer och identitetskonstruktioner. Performativ läsning, vilken är central för queerteori, anknyter till Judith Butlers teori om performativt kön och idén om performativitet i J.L Austins talaktsteori. I *How to Do Things with Words* (1962) fäster Austin uppmärksamhet på ”vid uttryck som skapar sakläget och ’förverkligar [det]’ (perform)”. Performativ läsning spårar dessa förverkligade saklägen samt de lagar, regler och institutioner i miljön som förverkligar dem. Det handlar alltså om analys av diskurser och representationer. Performativ läsning anknyter till upprepning. I en performativ läsning analyseras texterna som upprepade ”textuella gärningar”, performativer”, som producerar, avgränsar och konstruerar nya sexualiteter och

---

⁴⁴ Heggstad, Karlsson och Williams, s. 3.

⁴⁵ Österholm, s. 53f.

⁴⁶ Kivilaakso, Lönngren och Paqvalén, 2012, s. 10.

identiteter.⁴⁷ Tiina Rosenberg beskriver performativitet så här: ”Performativitet betyder i sin allra enklaste form att kön/genus inte i första hand är vara utan *göra*. Ingen är kvinna eller man per någon automatik utan görs till kvinna eller man.”⁴⁸

Utifrån Michel Foucaults tankar om makt och sexualitet så som de beskrivs i *The History of Sexuality. Vol I, An introduction* (1976), utgår en performativ läsning från tanken om att den kunskap vi anser oss ha om kön och sexualitet inte är någon given eller bestående konstruktion, utan kön och sexualitet konstrueras och omformuleras beroende på vilka sexual- och identitetsdiskurser som är accepterade eller nödvändiga under olika perioder, tider och platser. Kön och sexualitet är något som definieras och omdefinieras beroende på historisk och social kontext. Judith Butler i *Gender Trouble* och Eve Kosofsky Sedgwick i *Epistemology of the Closet* (1990), har iakttagit att heterosexualitet definieras av kulturellt normstridiga, eller queera, sexualiteter.⁴⁹ Utan definitioner av vad som är queert skulle inte en definition av normativ heterosexualitet kunna existera.⁵⁰ När man gör en performativ läsning så betraktar man alltså kön, ras, etnicitet m.m., som sociala konstruktioner, som vi, i synnerhet i användningen av språket, skriver och skriver om. En del av min skeva läsning av *Norrtullsligan* är en performativ läsning, vilket betyder att jag fokuserar på hur karaktärerna gör kön i romanen.

En annan metod som används inom queera läsningar är mothårsläsning, vilken jag har nämnt ovan. Mothårsläsning har sin bakgrund i kvinno- och litteraturforskningen, i vilken rådande läsesätt motarbetas.⁵¹ I likhet med feministiska läsningar läser queerforskaren mot texten, men queerforskarens mothårsläsning drivs av en annan agenda. Där den tidigare feministiska läsningen fokuserade på att blottlägga sexismen i litteraturen, vill den queera läsningen blottlägga heteronormativitet i texterna.⁵² I Förordet till *Queera läsningar* beskrivs den queera läsningen såhär:

En queerläsning intresserar sig för textens luckor, sprickor och ologiskheter, för textens inneboende dissonans och ambivalens. Det är en läsning som tar fasta på textens tystnader, det den samtidigt avslöjar och döljer, och inte minst det som framstår som avvikande och udda och som bryter mot normativa uppfattningar om kön och sexualitet.⁵³

Queera läsningar är en typ av motströmläsning, men där man ”vill gå ett steg vidare och placera queerheten sida vid sida med det icke-queera”.⁵⁴ Det handlar inte bara om att analysera texter

---

⁴⁷ Karkulehto, s. 23f, 27.

⁴⁸ Tiina Rosenberg, ”Queerteori”, *Queerfeministisk agenda* (Stockholm 2002), s. 70.

⁴⁹ Ibid., s. 24.

⁵⁰ Ibid.

⁵¹ Ibid., s. 27.

⁵² Kivilaakso, Lönngren och Paqvalén, 2012, s. 10.

⁵³ Ibid.

⁵⁴ Rosenberg, 2002, s. 119f.

eller konstverk av icke-heterosexuella och inte heller om att försöka upptäcka ”någon hemlighetsfull queer kraft”.⁵⁵ Så, vad handlar queera läsningar om? Den svenska queerteoretikern Tiina Rosenberg förklarar queera läsningar på följande sätt i hennes bok *Queerfeministisk agenda*:

Den teoretiska utgångspunkten är tvärtom att det queera finns, och har förmodligen alltid funnits, i kulturens kärna på samma sätt, men inte på samma villkor, som det icke-queera. Queera läsningar, eller den queera läsarten om man så vill, utgår från att det queera potentiellt sett existerar i alla konstverk. Det queera finns i texter, och det går att göra queera läsningar av allt man önskar utan att uttolkaren särskilt behöver läsa in queerhet i texter, filmer, teateruppsättningar, andra konstverk eller populärkultur.⁵⁶

Rosenberg menar alltså att det queera finns – och har antagligen alltid funnits – i alla konstverk (dvs. i alla litterära verk), men inte på samma premisser som det icke-queera och det är queerteoretikerns uppgift att föra fram det queera i ljuset, att uttolka det queera.

Det finns en gemensam uppfattning hos queerforskare att man genom queerteori kan studera det mer osynliga, det indirekta, i texten. Syftet med att anlägga ett queerteoretiskt perspektiv på texten är dels att synliggöra marginaliserade framställningar av kön och sexualitet i kulturen, dels att studera dessa framställningars särskilda förhållande till makt.⁵⁷ Sanna Karkulehto beskriver queerforskningens uppgift på följande sätt:

Queerforskningens – eller queerforskarens – uppgift är alltså inte att svara exempelvis på frågan om vad det queera (eller heterosexuella) är, utan snarare handlar den om dess konstruktion, det vill säga hur olika kulturella diskurser och representationer samt allmänna värdekonstellationer och föreställningar om sexualitet och framför allt om det queera, eller rättare sagt queerheter, och å andra sidan heterosexualitet är konstruerat, hur de representeras och hur dessa olika representationer av sexualiteter påverkar uppfattningar om sexualitet och om det queera.⁵⁸

Queerforskningens uppgift anses sålunda vara att studera hur framställningar av sexualiteter påverkar vår perception av sexualitet och av det som anses annorlunda, det som avviker från normen, dvs. ”det queera”. Queerforskningens mål är att radera traditionella föreställningar om sexualitet och kön. Därför, menar Karkulehto, bör man prata om *sexualiteter* (pluralis) och inte sexualitet (singularis). Queerforskningen vill visa att tredelningen av kön som biologiskt kön (sex), socialt kön/genus (gender) och sexuellt begär (man vill ha kvinna, kvinna vill ha man), inte är statiska begrepp, utan snarare flytande sådana som kan korsa varandra. Karkulehto förklarar det som att begreppen i fråga ”kan rubbas och blandas”. Avsikten är att avslöja det

---

⁵⁵ Ibid.

⁵⁶ Ibid., s. 120.

⁵⁷ Karkulehto, s. 27, 34.

⁵⁸ Ibid., s. 27.

”ologiska”, det irrationella och absurda i dessa termer och ”förskjuta det artificiellt vedertagna i heterosexualiteten”.⁵⁹

1.4.1.1 Definition av genus

Enligt Butler är genus inte så självklart eller så entydigt som vi ibland frestas att tro. Genus skapas på ett komplext sätt genom identifikatoriska och performativa praktiker.⁶⁰ Butler menar att genus är ett slags görande, en oupphörlig aktivitet som till viss del utförs på ett omedvetet sätt, men är för den skull inte något automatiskt eller mekaniskt. Snarare kan man säga att genus är ”en praktik av improvisationer inom en scen av tvång”. Man ”gör” inte genus ensam, utan alltid i samspel med andra.⁶¹ I boken *Gender Trouble* motsätter sig Butler kategorin ”kön” som något ursprungligt och beständigt. Butler ifrågasätter identiteten ”kvinna” som grund för feministisk teori. Hon skriver: ”The feminist subject turns out to be discursively constituted by the very political system that is supposed to facilitate its emancipation.”⁶² Butler argumenterar för att feminismens subjekt (liksom alla andra subjekt) är en konsekvens av samhällets diskursiva formationer, och riskerar därför att reproducera de maktförhållanden som emancipationen vill bryta. Butler vänder sig emot föreställningen att det feminina subjektet refererar till en gemensam identitet, nämligen ”kvinna”, eftersom någon sådan gemensam identitet helt enkelt inte existerar.⁶³ Därmed motsätter sig Butler tanken på könsskillnad som en ursprunglig, ”naturlig” skillnad. Hon menar att könsskillnad inte är mer ursprunglig än skillnader i ras och etnicitet, och att man endast kan uppfatta könsskillnad inom de rasmässiga och etniska ramar där den artikuleras, inte utanför dessas gränser. Butler skriver i *Genus o gjort*:

Att förstå genus som en historisk kategori innebär [...] att godta att genus, förstått som ett sätt att kulturellt gestalta en kropp, är öppet för ständiga kulturella förändringar, och att ”anatomi” och ”kön” inte saknar kulturell inramning [...] Själva hänförandet av femininet till kvinnliga kroppar, som om det var en naturlig eller nödvändig egenskap, sker inom en normativ tolkningsram där tilldelandet av femininitet till kvinnlighet är en mekanism i själva skapandet av genus. Begrepp som ”maskulin” och ”feminin” är notoriskt föränderliga; varje begrepp har en social historia; deras betydelse förändras radikalt beroende på geopolitiska gränser och kulturella restriktioner av vem som föreställer sig vem, och i vilket syfte. Att begreppen återkommer [...] registrerar inte identiskhet, utan snarare att begreppets sociala artikulation är beroende av dess upprepning, något som utgör en dimension av genus performativa strukturer. Begrepp som betecknar genus är [...] aldrig slutligt avgjorda, utan omskapas hela tiden.⁶⁴

---

⁵⁹ Ibid., s. 34f.

⁶⁰ Tiina Rosenberg, ”Inledning: Judith Butler och den nya genuspolitiken”, i *Genus o gjort. Kropp, begär och möjlig existens*, Judith Butler, övers. Karin Lindeqvist (Stockholm 2006), s. 21.

⁶¹ Judith Butler, *Genus o gjort. Kropp, begär och möjlig existens*, övers. Karin Lindeqvist (Stockholm 2006), s. 23.

⁶² Ibid., s. 31.

⁶³ Judith Butler, *Gender Trouble: Feminism and the Subversion of Identity* (New York 1990), s. 2f.

⁶⁴ Butler, 2006, s. 30f.

Butler för alltså en ontologisk kritik av acceptandet av indelningen kön/genus så som biologi/kultur. Butler menar att den som accepterar denna indelning gör misstaget att anta att det finns någon neutral, prediskursiv punkt, där vi kliver ur alla samtal och säger ”så här är det egentligen”, att det naturligt existerar något som är ”kvinna” respektive ”man”. I avhandlingen *Röstens anatomi. Läsningar av politik i Elin Wägners Silverforsen, Selma Lagerlöfs Löwensköldtrilogi och Klara Johansons Tidevarvskåserier* skriver Anna Bohlin att, enligt Butler, produceras själva kategorin kvinna i avslöjandet av att identitet endast grundar sig i repeterandet av normer för genusframträdanden. Kategorin ”kvinna” får alltså bara en identitet genom det ständiga återgivandet av genusframträdanden.⁶⁵ I uppsatsen används Butlers definition av begreppet genus samt hennes tankar kring performativitet.

1.4.1.2 Queera läckage och sprickor i texten

Sanna Karkulehto påpekar att innebörden av kön och sexualitet ofta produceras med hjälp av förbud, upprepningar och imitation. I artikeln ”Litteraturforskning och queerpolitisk läsning” skriver hon: ”Exempelvis skapas begreppet ’vit, heterosexuell man’ i den västerländska kulturen genom negationerna icke-vit (svart/’färgad’), icke-heterosexuell (homo/queer) och icke-man (kvinna/barn), samt genom en tvångsmässig upprepning av de kulturellt accepterade och normenliga koderna för vit maskulinitet och heterosexualitet.”⁶⁶ Detta är dock problematiskt då en imitation aldrig kan vara äkta, påpekar Karkulehto. Föreställningen att en ”äkta kärna” eller ett ”äkta inre” är det som producerar ytans väsen är en illusion. Inte ens den mest ”heterosexuella upprepningen av heterosexualitet” baserar sig på något verkligt, äkta eller originellt, framhåller Karkulehto med stöd av bl.a. Judith Butler.⁶⁷

Imitation inbegriper risken att imitera ”fel” eller snarare annorlunda, alltså i kontrast mot de heteronormativa förväntningarna. I den heterosexuella hegemonins sprickor och brott går det att skapa rum för motdiskurser och alternativa framställningar av kön, sexualiteter, identiteter och subjektiviteter. Queerforskaren söker efter sådana ”queera läckage” och sprickor i texten.⁶⁸ ”Queera läckage” är ett begrepp myntat av Tiina Rosenberg, och syftar på ”ögonblick då

---

⁶⁵ Anna Bohlin, *Röstens anatomi. Läsningar av politik i Elin Wägners Silverforsen, Selma Lagerlöfs Löwensköldtrilogi och Klara Johansons Tidevarvskåserier* (diss. Umeå 2008), s. 19.

⁶⁶ Karkulehto, s. 34.

⁶⁷ Ibid.

⁶⁸ Ibid.

majoritetskulturen inte är så heterosexuell som den utger sig för att vara”.⁶⁹ I *Queerfeministisk agenda* ger Rosenberg en bakgrund till begreppet queera läckage:

Idén om det queera läckaget är inte en queerteoretisk tanke i sig utan knyter an till den poststrukturalistiska idén om sprickor i alla slags kulturer där det som inte kan inordnas i ett samhälles normer och synsätt sipprar ut. Detta läckage stör den normativa ordningen och ger upphov till flera parallella och konkurrerande tankesätt.⁷⁰

Denna tanke utgår från något som Rosenberg kallar ”heterokulturell dominans”, ett begrepp baserat på diskussionen kring kulturell dominans, av Iris Marion Young.⁷¹ Med kulturell dominans menas att den kulturellt dominerande gruppen i samhället (heterosexuella) definierar det allmängiltiga genom att se andra grupper som ”alternativa”. Den dominerande kulturen, som också har kontroll över kommunikationsverktygen i samhället, osynliggör de ”alternativa” grupperna och tvingar den dominerande gruppens normer och erfarenheter på de förtryckta gruppernas. I det här tvånget uppstår vad Rosenberg kallar queera läckage. När den ”homosexuella kulturen” eller ”homosexuella erfarenheten” inte får plats i de givna normerna och strukturerna – inte erbjuds en form att inta – så trycker den på och skapar sprickor i systemet, i vilka det förtryckta (det homosexuella, enligt queerteori) sipprar igenom.⁷² Utifrån Rosenbergs begrepp, queera läckage, har jag skapat begreppet ”skeva läckage”, vilket beskrivs längre fram i uppsatsen samt används i min analys av *Norrtullsligan*.

1.4.2 Begreppet skev

Begreppet skev är inspirerat av norskans *skeivt*, och är, som redan påtalats, en utvidgning av queerbegreppet. Ordet skev associerar till ”något som böjer av, något som är vint eller avvikande”.⁷³ I *Tfl* 2002 förekommer begreppet i Stefan Helgessons artikel ”Att vara eller inte vara global”, men en förklaring av begreppets innebörd ges inte, dock tillåts läsaren förstå att han med ”skevheter” åsyftar olika sorters normbrott.⁷⁴ Det är inte förrän litteraturforskarna Heggstad, Karlsson och Williams, samtliga verksamma vid Uppsala universitet, tar sig an begreppet i *Tfl* 2005, som en förklaring ges. De beskriver begreppet skev och dess relation till litteratur på följande sätt: ”Litteraturen gestaltar avvikelser på en mängd olika områden. Det kan

---

⁶⁹ Tove Solander, ”Queerblivanden – försök till en queer-deluziansk litteraturläsning”, *Queera läsningar. Litteraturvetenskap möter queerteori*, red. Katri Kivilaakso, Ann-Sofie Lönnngren och Rita Paqvalén (Stockholm 2012), s. 46.

⁷⁰ Rosenberg, 2002, s. 22.

⁷¹ Om kulturell dominans se Young, Iris Marion, *Att kasta tjejkast: Texter om feminism och rättvisa* (Stockholm 2000).

⁷² Rosenberg, 2002, s. 123ff.

⁷³ Heggstad, Karlsson och Williams, s. 3.

⁷⁴ Stefan Helgesson, ”Om att vara eller inte vara global”, *Tidskrift för litteraturvetenskap*, årgång: 31, 2002:2 s.31.

gälla sexualiteten, könsidentiteten eller den etniska hemvisten, men också religionen och konsten. Som språkverk eller idébärare kan litteraturen i sig själv vara skev. Möjligheterna är snudd på outtömliga.⁷⁵

Termen skev kan alltså användas till att spåra diskrepanser som sträcker sig utöver det som bryter mot det påtagligt heteronormativa. ”En ’skev tolkning’ söker i den litterära texten det som sticker ut, oroar eller stör”, skriver de tre litteraturvetarna och fortsätter: ”Den läsare som inspireras av termen skev koncentrerar sig på det som sätter normaliteten i gungning, det som destabiliserar en ordning”. Det skeva kan finnas i språket, i gestaltningen av samhället, i det etiska eller estetiska grundantagandet. Det skeva kan yttra sig i allt från ”en knapp märkbar irritation till en chockerande avvikelse”. Associationerna kan gå till det skamliga, absurda, konstiga eller skrämmande.⁷⁶

I Margareta Österholms avhandling beskrivs begreppet skev så här: ”Skev är en översättning, variation eller hybrid av queer som handlar om att även titta på och ifrågasätta andra normativiteter än heteronormativitet.” Även Österholm beskriver alltså skev som en variation på, eller utvidgning av, queer. Hon menar, i likhet med Heggstad, Karlsson och Williams, att skev innefattar mer än de sexuella begären och motståndet som dessa gör mot den sexuella normen. Österholm understryker skevbegreppet betydelse för litteraturanalys, då det erbjuder litteraturvetaren utökade möjligheter i jämförelse med queerbegreppet.⁷⁷ Österholm framhåller t.ex. att begreppet skev kan användas för att identifiera normativiteter, känslor och motstånd som inte kan beskrivas eller studeras med hjälp av begrepp som queer eller intersektionalitet.⁷⁸ Heggstad, Karlsson och Williams skriver också att deras förhoppning med skevbegreppet är att det ska erbjuda litteraturvetaren utökade möjligheter i sin läsning. De skriver: ”Det skeva perspektivet skulle kunna prövas vidare och som ett vidgat queerbegrepp öppna för nya läsningar med sikte på normativitet och andra slags normbrott än de sexuella.”⁷⁹

Begreppet skev kan alltså appliceras på ett betydligt vidare område än begreppet queer. Queer-begreppet används främst till att studera normbrytande aktivitet som är kopplat till kön och genus, medan skev-begreppets användningsområde är betydligt större, då det kan fokusera på alla slags normbrott som sker inom kulturelaterade indelningar och kategorier som innehar en uppsättning normer, t.ex. kategorier som klass, nationalitet, religion och ålder för att bara nämna några. En nackdel med begreppet skevt är att det just inbegriper ”alla sorters normbrott”.

---

⁷⁵ Heggstad, Karlsson och Williams, s. 3.

⁷⁶ Ibid.

⁷⁷ Österholm, s. 53ff

⁷⁸ Ibid., 320.

⁷⁹ Heggstad, Karlsson och Williams, s. 8.

Det kan i värsta fall leda till att dess tillämpning i litterära studier anses alltför bred och därmed trubbig, vilket gör begreppet svårbrukbart. En av fördelarna med skev är, som framgått, att begreppet queer räddas från urvattning. En annan fördel är att begreppet skev ger litteraturvetaren som intresserar sig för litteraturens normbrytande aktiviteter ännu ett analytiskt verktyg i sin studie.

1.4.2.1 "Skeva läckage"

Utifrån Rosenbergs begrepp "queera läckage" har jag skapat "skeva läckage". Rosenberg skriver: "Den dominerande kulturen, som också har kontroll över kommunikationsverktygen i samhället, osynliggör de 'alternativa' grupperna och tvingar den dominerande gruppens normer och erfarenheter på de förtryckta gruppernas."⁸⁰ I min formulering av begreppet "skeva läckage" menar jag att Rosenbergs resonemang är överförbart till att gälla kvinnors situation i en kultur där männen utgör den dominerande gruppen. Den förtryckta gruppen är inte de homosexuella, utan kvinnorna, eller snarare de Nya Kvinnorna. Skeva läckage uppstår när den "Nya kvinnans kultur", eller snarare "den Nya Kvinnans erfarenheter" inte får plats i de givna normerna och strukturerna och inte heller erbjuds en form att inta. Att inte få en plats skapar sprickor i systemet, vilket gör att det förtryckta (det normbrytande) sipprar igenom. Ett skevt läckage är alltså när normbrytande inslag läcker igenom den kulturella dominansen i texten.

Rosenberg skriver att idén om det queera läckaget knyter an till den poststrukturalistiska idén om sprickor i alla slags kulturer, "där det som inte kan inordnas i ett samhälles normer och synsätt sipprar ut". Den heterokulturella dominansen "är inte vattentät".⁸¹ För att en handling rimligen ska utgöra ett *läckage* borde handlingen ske som en omedveten sådan, anser jag. Tyvärr utvecklar inte Rosenberg några tankar kring läckagets medvetenhet/omedvetenhet. Jag anser emellertid att i verket *läckage* finns en inneboende omedvetenhet. Ett läckage, en spricka, när något "sipprar ut", så sker detta på ett omedvetet sätt – det sker inte med avsikt. Det är viktigt att klargöra detta då det påverkar analysen av karaktärernas handlande i *Norrtullsligan*. Om man utgår ifrån begreppet skevt läckage som en omedveten handling så förutsätter man att författaren Elin Wägner, eller karaktärerna i *Norrtullsligan*, inte är medvetna om den kulturella dominansen i samhället/boken, i stället skriver/handlar de "i blindo". Påverkade utav dessa strukturer, vilka återskapar den kulturella dominansen, låter de omedvetet motståndet läcka igenom i sitt skapande och handlande.

---

⁸⁰ Rosenberg, 2002, s. 123, 125.

⁸¹ Ibid., s. 125.

Om vi fokuserar på Ligans karaktärer så innebär detta att om kvinnorna i Ligan, på ett *medvetet* sätt, motsätter sig normerna för hur de bör handla, så utgörs deras handling inte av ett skevt läckage, utan snarare av ett skevt ställningstagande. Men om de däremot, på ett *omedvetet* sätt, motsätter sig normerna för hur de bör handla, så utgörs deras handling av ett skevt läckage. Hur ska vi då veta om karaktärerna är medvetna eller omedvetna kring sitt handlande? Detta är rimligen texttolkarens uppgift att avgöra och man får anta att det framkommer av sammanhanget i texten. I min analys av *Norrtullsligan* studerar jag om det finns något som indikerar att karaktären handlar i blindo eller om den tycks handla medvetet skevt. Sådana indikationer kan t.ex. utgöras av att karaktären kommenterar sitt eget eller andra karaktärers handlande.

1.4.3 Den Nya Kvinnan

”The term New Woman seem to reappear with every generation” menar den amerikanska litteraturvetaren Janet Lee. Från den ”nya kvinnan” i slutet av 1800-talet som chockerade samhället med sin självständighet, till dagens ”nya kvinna” som postfeministiska teoretiker har fullt upp med att ringa in, så har gång på gång nya representationer av en självständig och frigjord kvinna presenterats i litteraturen.⁸²

Enligt den svenska litteraturforskaren Ebba Witt-Brattström, myntas termen ”The New Woman” av den engelska författaren Sarah Grand 1894.⁸³ En annan svensk litteraturforskare, Bibi Jonsson, framhåller dock att en ännu tidigare Ny Kvinna kan spåras i litteraturhistorien, t.ex. i Mary Wollstonecrafts roman *Mary* från 1788, i Almqvists *Det går an* (1839) med karaktären Sara Videbeck, samt i Fredrika Bremers *Hertha* (1856). Men även om det går att spåra en ny typ av kvinna och kvinnotyp ganska långt tillbaka i historien, så menar Jonsson att fenomenet Ny Kvinna, förknippas med 1900-talet, ”eftersom det nya seklets möjligheter till utbildning och förvärvsarbete innebar ett uppbrott från tidigare könsidentiteter”.⁸⁴

Den Nya Kvinnan är ”ny” i kontrast till det sena 1800-talets kvinnostereotyper som, enligt Bibi Jonsson, kategoriserades på följande vis: ”den sjuka kvinnan, den frigida kvinnan, kvinnan som depraverad fresterska”. Enligt Jonsson är den dominerande synen av kvinnan i början av seklet en ”blyg, kvinnlig, långhårig, rund och sund” sådan.⁸⁵ I artikeln ”Erotik, etik och emancipation” i *Vida världen 1900-1960*, gör man åtskillnad mellan den Nya Kvinnan före och efter första världskriget. Förkrigstidens Nya Kvinnor beskrivs som ”ett privilegierat skikt av

⁸² Stephanie Genz, ”Singled Out: Postfeminism’s ’New Woman’ and the Dilemma of Having It All”, *The Journal of Popular Culture*, volym 43:2, red. Gary C. Hoppenstand (New York 2010), s. 97.

⁸³ Witt-Brattström, 2009, s. 29, 33.

⁸⁴ Jonsson, 2001, s. 146f.

⁸⁵ *Ibid.*, s. 148.

'fria', bohemiska kvinnor med rätt att älska". Efterkrigstidens Nya Kvinnor förändras, förenklas och kommersialiseras. "Den 'nya kvinnan' blir en demimond i massupplaga, vars signalement kanske framför allt kan sökas i det nya mediet, filmen".⁸⁶ Hon är frigjord och företagsam och markerar i klädedräkt att hon vill vara mannens jämlike. Hon är urban och har en egen inkomst, vilket ger henne en friare relation till män. Fahlgren, Hirdman och Witt-Brattström påpekar att denna Nya Kvinna bl.a. återfinns i Elin Wägners böcker.⁸⁷

Idé- och lärdomshistorikern Karin Johannisson beskriver i sin bok *Den mörka kontinenten: kvinnan, medicinen och fin-de-siècle* (1994) att den Nya Kvinnan överskrider den sexuella dikotomin som definierar henne antingen som frigid eller fresterska.⁸⁸ Detta är också något som artikelförfattarna Fahlgren, Hirdman och Witt-Brattström i *Vida världen 1900-1960* påpekar. De skriver att: "Denna nya kvinna med 'sexappeal' och en 'professionell' attityd till den traditionella kvinnligheten, slirar kring eller rent av över gränsen mellan den 'fina' och den 'dåliga' flickan enligt det gamla sexualsystemet".⁸⁹ Johannisson menar att den Nya Kvinnan är en produkt av första världskriget, och framställer henne som "frimodig, androgyn, kortklippt, cigarettökande [...] mager och blek." Johannisson lyfter också fram att då det inte fanns någon ny man som kunde svara mot den moderna kvinnans frigjorda sätt så tvingades hon avstå från sexuellt samliv.⁹⁰

Resonemanget visar att det inte råder strikt enighet kring när den Nya Kvinnan uppstår och inte heller exakt vad det är som definierar henne, förutom hennes moderna och frigjorda sätt. Kanske beror det på att den Nya Kvinnans förändring utgör en process, som sträcker sig under en längre tidsperiod – vilket förvisso tycks vara något som forskare kan enas kring. Den Nya Kvinnan startar sin omvandling under början av 1900-talet, som en kontrast till det sena 1800-talets kvinnoideal. Hon utvecklas, blir nyare, modernare och (ännu) mer frigjord in på 30-talet.⁹¹ Den historiska kontexten var kvinnans inträde på arbetsmarknaden, vilket ledde till ekonomiskt oberoende, krav på rösträtt och politiskt inflytande.⁹²

---

⁸⁶ Fahlgren, Hirdman och Witt-Brattström, 1996, s. 373f.

⁸⁷ Ibid.

⁸⁸ Jonsson, 2001, s. 148f.

⁸⁹ Fahlgren, Hirdman och Witt-Brattström, 1996, s. 374.

⁹⁰ Jonsson, 2001, s.148f.

⁹¹ Ibid., s. 147-148.

⁹² Witt-Brattström, 2006, s. 29-31.

1.4.3.1 Hur kopplas Wagners författarskap till diskussionen kring den Nya Kvinnan?

Elin Wägner hade tillbringat en tid i London år 1904, som frilansjournalist, och hade då kommit i kontakt med begreppet New Woman samt med den urbana moderniteten. Enligt Witt-Brattström är det Wägner som översätter begreppet ”The New Woman” från engelska till svenskans ”Självförsörjande Bildad Kvinna” (”SBK”) och introducerar denna kvinnofigur i svensk litteratur genom sin debutbok *Från det jordiska museet* (1907), samt utvecklar henne sedan i den nästföljande romanen *Norrtullsligan*.⁹³ I en artikel om *Pennskaftet* och Elin Wägner i tidskriften *Idun*, skriver Elisabeth Krey-Lange, journalistkollega till Wägner, att Wägner intresserade sig tidigt för konstituerandet av denna nya kvinnotyp som ett alternativ till den traditionella kvinnan, och redan under sin första tid som journalist letade Wägner intensivt efter tecken på att denna alternativa kvinna skulle uppenbara sig.⁹⁴

Nya Kvinnan-litteraturen inbjuder till stilistiska experiment och till skapandet av en ny kvinnotyp: den psykologiskt, intellektuellt och sexuellt självmedvetna Nya Kvinnan. I artikeln ”Hon är ju ändå ett kvinns – Elin Wägner som nya kvinnan-författare”, förklarar Witt-Brattström, att den Nya Kvinnan-litteraturen fokuserar på den svåra konsten att vara en modern kvinna. Hennes manliga motsvarighet i kulturhistorien är sekelskiftesflanören.⁹⁵ Framträdande för den Nya Kvinnan är att hon ska ta ”ansvar för sin frigörelse” genom att skaffa sig sexuella erfarenheter, vilket också resulterat i att hon förknippas starkt med sin sexualitet.⁹⁶ Bilden av henne är dock inte entydig. I artikeln ”Feminism” i *Vida världen* (1996) frågar sig Witt-Brattström ”Var ’Den Nya Kvinnan’ en nymfoman? Eller en nucka?”⁹⁷ Enligt Bibi Jonsson var inte denna nya hållning till sexualiteten det huvudsakliga i Wagners gestaltning av den Nya Kvinnan. Jonsson menar i stället att hos Wägner betonas kraven på att kvinnorna är bildade, självförsörjande och förvärvsarbetande i högre grad än deras sexualitet och sexuella begär.⁹⁸ Detta är dock något som Wägner-forskare inte är helt eniga om. Witt-Brattström framhåller sexualiteten som mycket viktig och påpekar att *Norrtullsligan* är en bok skriven ”oss kvinnor emellan”. Brattström lyfter t.ex. fram den för tiden ”chockerande uppriktigheten” i beskrivningen av den starka fysiska attraktion som Elisabeth känner för sin chef.⁹⁹

---

⁹³ Ibid.

⁹⁴ Jonsson, 2001, s. 147.

⁹⁵ Witt-Brattström, 2009, s. 29-31.

⁹⁶ Jonsson, 2001, s. 148.

⁹⁷ Witt-Brattström, ”Det stora könskriget. Feminismdebatt i Europa”, i *Nordisk Kvinnolitteraturhistoria. Vida världen 1900-1960*, III, huvudred. Elisabeth Møller Jensen (Höganäs 1996) s. 57.

⁹⁸ Ibid., s. 149.

⁹⁹ Witt-Brattström, 2009, s. 34.

Litteraturhistoriskt sett är Nya Kvinnan-litteraturen en förlorad länk mellan det realistiska 1800-talets kvinnliga ”sammanbrotsromaner”, naturalismens fallstudier och modernismens fiktiva tunnelseende. Efter nära ett sekel i ”den litterära skräpkammaren”, som Witt-Brattström uttrycker saken, så har denna genre under det senaste decenniet blivit föremål för forskning, där man pläderar för dess tematiska och stilistiska betydelse för modernismen. Så här beskriver Witt-Brattström genren i fråga:

På agendan hade Nya Kvinnan-litteraturen följande kvinnopolitiska nyheter: en estetiskt gestaltad, identitetsskapande kvinnlig ”narcissistisk” sexualitet, nya genusidentiteter (svag man, stark kvinna), protest mot kärlekslösa borgerliga äktenskap, det frivilliga moderskapet som avgörande erfarenhet och ett igenkännings systerskap, även inkluderande arbetarkvinnor.¹⁰⁰

Gjerd Bjørhovde menar att genren borde ha fått en ”flygande start in i modernismen” med sin märkliga motsägelsefullhet mellan naturalism och melodram eller mellan objektivitet och sentimentalitet. Berättartekniken utgörs av en inre monolog och en inre berättare, en empatisk ”mediator”, avsedd att underlätta identifikationen. Witt-Brattström påpekar att ”Wagner tillämpar begreppet med elegans i *Norrtullsligans* dagboksform” och hon utvecklar det senare i romanen *Pennskaftet* (1910).¹⁰¹

I sina analyser av *Norrtullsligan* belyser åtskilliga Wagner-forskare de kvinnliga karaktärernas ovilja till att vara som traditionella kvinnor förväntas vara. Ebba Witt-Brattström gör det i flera artiklar bl.a. i antologin *Elin Wägner. Det första fotstegets moder*, i artikeln ”Hon är ju ändå ett kvinns – Elin Wägner som nya kvinnan-författare”; och i antologin *The New Woman and the Aesthetic opening. Unlocking gender in Twentieth-Century Texts*, i artikeln ”Introduction: The New Woman Specter in Modernist Aesthetics”; samt även i *Vida världen 1900-1960* (1996), där Brattström tillsammans med Margaretha Fahlgren och Yvonne Hirdman diskuterar den Nya Kvinnan och hennes framväxt, i den gemensamt författade artikeln ”Erotik, etik och emancipation. Om 1920-tales nya kvinna, Marika Stiernstedt och emancipationsromanen”. I boken *Elin Wägner. Det första fotstegets moder* riktar Witt-Brattström sitt intresse mot likheterna mellan Wagners författarskap och Nya Kvinnan-litteraturen. I artikeln ”Hon är ju ändå ett kvinns – Elin Wägner som nya kvinnan-författare” prövas dess genrekriterier på det tidiga författarskapet, bl.a. på romanen *Norrtullsligan*. Witt-Brattström påpekar att den nya kvinnotypen (Nya Kvinnan) följer genom hela Wagners författarskap.¹⁰²

---

¹⁰⁰ Ibid., s. 32.

¹⁰¹ Ibid., s. 31.

¹⁰² Ibid., 2009, s. 29ff.

Helena Forsås-Scott belyser *Norrtullsligans* skapande av en Ny Kvinna i flera artiklar, bl.a. i ”Norrtullsligan” (*The Norrtull Gang*), i boken *Re-Writing the Script: Gender and Community in Elin Wägner*; men också i artikeln ”Verbal Power, Visual Power, and the Construction of Feminine Subjectivity: Elin Wägner’s *Norrtullsligan* as Prose Fiction and Film” i antologin *The New Woman and the Aesthetic opening, Unlocking Gender in the Twentieth-Century Texts*.

Bibi Jonsson belyser Wägners relation till den Nya Kvinnan i sin läsning av *Norrtullsligan* i avhandlingen *I den värld vi drömmer om. Utopin i Elin Wägners trettiotalromaner*. I kapitlet ”Primitivism och kamratideologi”, försöker Jonsson ringa in den Nya Kvinnans historiska bakgrund och kopplar henne sedan till Wägners författarskap.

I biografen *Boel Hackman om Elin Wägner* (Stockholm 2005) påpekar Boel Hackman *Norrtullsligans* likhet med dåtidens flickböcker, ”sådana som ställde den unga kvinnans kamp för självständighet och egenvärde i centrum, inte sällan i konflikt med en rådande, begränsad kvinnoroll”.¹⁰³ Även om Hackman inte använder termen Nya Kvinnan i sin analys av *Norrtullsligan*, lyfter hon fram stoff ur romanen som andra forskare, bl.a. Witt-Brattström, menar är typiskt för Nya Kvinnan-Litteraturen, så som t.ex. solidariteten mellan kvinnorna, en nedmontering av de romantiska klichéerna, ett sökande efter den ”nye mannen” och framför allt de kvinnliga karaktärernas försök till självständighet. Hackman skriver: ”I Elin Wägners roman är det den moderna unga yrkeskvinnan och hennes verklighet som står i kontrast till den förhärskande synen på moderskapet som kvinnans viktigaste uppgift.”¹⁰⁴ I efterordet till nyutgåvan av romanen skriver Hackman: ”Elin Wägner skriver inte bara fram den moderna kvinnan; ekonomiskt oberoende och självständighet är själva grundvalen för föreställningen om den moderna individens frihet.”¹⁰⁵

De flesta av ovan nämnda Wägner-forskare påpekar att *Norrtullsligans* kvinnliga karaktärer på olika sätt bryter mot normerna för hur en kvinna förväntas vara och flera forskare kopplar som sagt de normbrytande inslagen till teorin kring den Nya Kvinnan och menar att det i *Norrtullsligan* går att spåra en Ny Kvinna, som står i kontrast till det sena 1800-talets kvinnoideal. Witt-Brattström och Forsås-Scott går ett steg längre och menar att *Norrtullsligan* är en av de romaner i svensk litteratur, där en Ny Kvinna skrivs fram. Witt-Brattström påpekar detta bl.a. i artikeln ”’Hon är ju ändå ett kvinns’. Elin Wägner som Nya Kvinnan-författare” i antologin *Elin Wägner. Det första fotstegets moder*. Forsås-Scott framhåller detta i ”Verbal Power, Visual Power, and the Construction of Feminine Subjectivity: Elin Wägner’s

---

¹⁰³ Hackman, 2005, s. 41.

¹⁰⁴ Ibid.

¹⁰⁵ Hackman, 2011 s.134.

Norr tullsligan as Prose Fiction and Film”, i antologin *The New Woman and the Aesthetic opening, Unlocking Gender in the Twentieth-Century Texts*.

Ett problem med teorin kring den Nya Kvinnan samt med själva begreppet i fråga (den Nya Kvinnan), är att den erbjuder ännu en stereotyp bild av kvinnor i litteraturen. I bestämd form anknyter Kvinnan till en mall där alla kvinnor passas in. Begreppet den Nya Kvinnan förutsätter dikotomin Nya Kvinnan – Gamla Kvinnan, vilka också utgör problematiska och förenklade föreställningar kring gestaltandet av kvinnliga karaktärer i litteraturen. Teorin kring den Nya Kvinnan syftar förvisso till att förklara hur den nya, moderna kvinnan växer fram i och med emancipationen och hur denna Nya Kvinna står i kontrast till den gamla, traditionella kvinnan. Stereotypa bilder kan visserligen vara användbara som utgångspunkt i diskussioner, men samtidigt blir de en förenklad och trubbig kategorisering. Den Nya Kvinnan är också en historisk kategori, begränsad till början av förra seklet. Att endast tillämpa teorin om den Nya Kvinnan på Wagners verk, i syfte att närma sig normbrotten i romanen, blir därför inte tillfredsställande.

Förhoppningsvis kan teori kring den Nya Kvinnan, i anknytning till skevteori, erbjuda en bredare tolkningsram, då man genom skevteori kan studera normbrytande inslag på flera plan. Begreppet skev är inte avgränsat till en historisk kategori och den är, i motsats till Nya Kvinnan, könsneutral. Med begreppet skev kan läsaren studera ”kvinnligt normbrytande”, men den kan även rikta uppmärksamheten mot andra typer av normbrytande aktiviteter. I min analys av romanen fokuseras som sagt det kvinnliga motståndet mot det som i romanen anges som normen för hur en kvinna bör vara, men jag fokuserar också på andra normbrytande inslag vad gäller klass, traditioner och synen på kärlek och den egna sexualiteten.

I uppsatsen används begreppet med versaler: den Nya Kvinnan, utifrån Ebba Witt-Brattströms resonemang i artikeln ”Hon är ju ändå ett kvinns”.¹⁰⁶

1.4.4 Grundläggande teoretiska antaganden

Det är av vikt att belysa synen på litteratur och dess relation till samhället som tillämpas i denna uppsats. Litteratur ses här inte som en direkt beskrivning av verkligheten (mimesis), men däremot anses att litteratur står i relation till verkligheten. Litteratur uppstår inte – och läses inte – i ett vakuum, utan litteratur är påverkad av sin samtids idéer, normer, lagar och regler. Texten kan följa, gå emot, eller gå vid sidan av dessa – men hur texten än gör så står den i relation till samhället då den skapas och då den läses. Med detta menar jag att romanen *Norr tullsligan* står i

---

¹⁰⁶ Witt-Brattström, 2009, s. 29f.

relation till det samhälle då den publicerades som följetong i *Dagens Nyheter*, år 1908.

Karaktärerna i *Norrullsligan* har antagligen en relation till rådande kvinnliga normer i Sverige (Stockholm) under början av förra seklet. Men, karaktärerna anses för den skull inte vara avbilder av ”verkliga kvinnor” i början av 1900-talet. Snarare ser jag på karaktärerna som en del av en berättelse, av flera möjliga berättelser, om fyra kvinnor som försöker att skapa ett nytt sätt att leva på, så som självständiga individer.

Sanna Karkulehto påpekar att när queerforskare inom litteraturvetenskap studerar normbrott i texter, så måste det kontext- och historiebundna i texterna och tolkningen av dessa belysas.¹⁰⁷ Med andra ord, om queerforskaren ska studera vad som är ”skevt”, så måste den först ta reda på vad som är ”rakt”, vad som är normenligt. Ett sätt att studera det historiebundna i *Norrullsligan* skulle kunna vara att ta avstamp i en historikers berättelse om normer för kvinnor i början av seklet, men detta vore endast en berättelse av flera möjliga. Så, i min studie av vad som är skevt i romanen, utgår jag i stället ifrån det som romanen får läsaren (mig) att uppfatta som ”rakt”, normalt och normenligt. Det som med andra ord kan beskrivas som majoritetssamhällets normer. Det är alltså i förhållande till bokens normer (så som jag uppfattar dem), som inslagen i boken kan uppfattas som skeva. Att tolka alla normer i boken vore nästintill omöjligt, här tolkas därför de normer och normbrott som är relevanta för min analys. Nedan följer uppsatsens definition av en norm, utifrån Butlers resonemang i *Genus ogjort*.

En norm är inte samma sak som en regel, och den är inte samma sak som en lag, diskuterar Butler, utifrån Francois Ewald och Charles Taylor.¹⁰⁸ Butler skriver:

En norm verkar inom sociala praktiker som den outtalade *normaliserings*standarden. Även om det är analytiskt möjligt att särskilja en norm från praktikerna den är inbäddad i, kan den mycket väl visa sig motspänstig mot alla försök att lyfta ut verkningarna ur sina kontexter. Normer är kanske eller kanske inte uttalade, och när de verkar som den normaliserande principen i sociala praktiker, förblir de vanligen outtalade, svåra att uppfatta, och de syns tydligast och mest dramatiskt i effekterna de skapar.¹⁰⁹

Denna definition av normer är utgångspunkten i uppsatsens studie av Ligans normbrytande aktiviteter. En genomgående fråga i analysen är hur de skeva inslagen förhåller sig till Butlers resonemang. Jag kommer alltså att försöka studera hur det skeva framställs, bl.a. utifrån effekterna som följer av karaktärernas skeva uppträdanden.

---

¹⁰⁷ Sanna Karkulehto, ”Litteraturforskning och queerpolitisk läsning”, *Queera läsningar. Litteraturvetenskap möter queerteori*, red. Katri Kivilaakso, Ann-Sofie Lönngrén och Rita Paqvalén (Stockholm 2012), s. 27.

¹⁰⁸ För vidare läsning se Francois Ewald, ”Norms, Discipline, and the Law”; ”A concept of Social Law”, ”A power without an Exterior”; och Charles Taylor, ”To Follow a Rule ...”, Butler, 2006, s. 59.

¹⁰⁹ Butler, 2006, s. 59.

1.4.5 Metod

I uppsatsens skeva läsning av romanen *Norrtullsligan* är syftet att identifiera det som destabiliserar ordningen i romanen. Fokus ligger på att studera vad som sätter normaliteten i gungning och vilka konsekvenser detta får. I en skev läsning kan åtskilliga fokusområden finnas som svarar på frågan ”Vad är skevt?”. Dessa blir emellertid mindre intressanta om man inte också söker svar på frågan ”Hur är det skeva skevt?”. Därför kommer följande frågor att vara närvarande vid läsningen: Är karaktären medvetet eller omedvetet skev? Med andra ord, försöker karaktären att följa normen, men misslyckas, eller strävar den medvetet mot normen? Eller, försöker karaktären varken följa eller bryta mot normen – men hamnar ändå i konflikt med de rådande normerna?

Uppsatsens primära diskussion rör framför allt de skeva inslagen, med fokus på karaktärerna. Hur karaktärerna är, vad de säger, tänker och vad de gör som på olika sätt står i kontrast till hur de borde vara, vad de borde säga, tänka och göra. I analysen diskuteras samtliga Ligamedlemmars uppförande, men huvudfokus ligger framför allt på Elisabeth och Eva. Dessa två karaktärer upptar största fokus och talutrymme i boken och är mer ”upproriska” i förhållande till bokens andra huvudkaraktärer, Baby och Emmy. Elisabeth är romanens berättare och genom dagboksformatet får läsaren en ökad inblick i just hennes inre tankar och känslor, vilket är ännu en anledning till att analysen framför allt fokuseras kring vad det är som gör Elisabeth till en skev karaktär.

I min analys kommer jag att studera hur brottet av normer sker beträffande kvinnors uppförande, traditioner, arbete, kärlek och sexualitet.

Som beskrivits i uppsatsens teoridel är min skeva läsning till viss del också en performativ läsning, vilket innebär att jag fokuserar på hur karaktärerna gör genus i romanen.

2 Undersökning och argumentation

2.1 Vad gör Elisabeth till en skev karaktär?

I Heggestad, Karlsson och Williams diskussion kring skev-begreppet påpekar de att en läsare som anlägger ett skevt perspektiv också kan studera det skeva i det litterära verket genom att försöka reda ut vem eller vad som definierar det skeva.¹¹⁰ För att reda ut vad som är skevt, kan man först reda ut vad det är som är ”rakt” och normenligt, för att återknyta till uppsatsens inledande diskussion. Den första delen av analysen, fokuseras på Elisabeth och en diskussion förs kring vad det är som gör henne till en skev karaktär. Ett resonemang förs kring Elisabeths skeva utveckling i romanen och hur denna påverkas av hennes känslor för häradsöversten (chefen).

Skevhet uppstår i förhållande till något annat, en skev person blir skev i förhållande till någon annan person. Så, hur blir Elisabeth en av bokens skeva karaktärer? I *Norr tullsligan* är det Elisabeths rika kusin Görel som utgör kontrasten till Elisabeth och hennes sätt att leva. Elisabeth blir skev i förhållande till Görel.

Inledningsvis i boken får vi veta vad det är Ligans huvudperson drömmer om, nämligen att leva som en självständig kvinna, försörja sig själv och ha ett eget hem. I följande utdrag presenteras en grundläggande skillnad mellan de två karaktärerna, nämligen kusinens osjälvständighet i förhållande till Elisabeths självständighet:

Jag var på middag hos min rika morbror vid Strandvägen i går, och alla familjens medlemmar sade: stackars liten, kom hit ofta, så ska vi se om dig. Görel, min kusin, anförtrodde mig, att hon använder lika mycket som min hela lön i månaden bara till parfym och handskar och choklad. *Men så är hon också tjock och parfymrad.* Trots allt gick jag därifrån tacksam och glad över att jag inte antog mosters anbud om att dela rum med hushållsmamsellen mot att passa upp på Görel och springa med henne och prova hos Jankes. När jag kom hem, var allt mörkt och tyst; vad jag njöt av att sätta nyckeln i eget lås och gå omkring och känna mig hemma!¹¹¹

Görel bor hemma hos sina föräldrar och är ekonomiskt beroende av familjen, medan Elisabeth har en egen inkomst och ett eget hem. De två kvinnorna tillhör olika samhällsklasser. Elisabeth är fattig, Görel förmögen. Elisabeth väljer att leva som en självständig kvinna, trots de ekonomiska svårigheter som det innebär. Görels föräldrar visar att de tycker synd om Elisabeth och erbjuder henne att bo hemma hos dem, i sin praktfulla våning på Strandvägen, i utbyte mot att hon kan finnas till hands för kusinen och hjälpa henne med ”shoppandet”. Detta avstår dock Elisabeth från. Samma summa pengar som Elisabeth har till en hel månads försörjning använder

¹¹⁰ Heggestad, Karlsson och Williams, s. 3.

¹¹¹ *Norr tullsligan*, s. 27f, min kursiv.

Görel för att roa sig. Men så är också Görel ”tjock och parfymrad”, med andra ord, detta är inte något eftersträvansvärt. Däremot är nyckeln i det egna låset, dvs. att vara självständig, något som behagar Elisabeth. Hon har något som Görel inte har, nämligen ett eget hem.

I artikeln ”Civilisationens utpost i Vasastan” diskuterar Eva Heggstad hur Görels hem blir en motpol till den ordning som råder hemma hos Ligan. Heggstad påpekar att Görel representerar ”den kvinnotyp som framodlas och uppfattas som ideal inom den borgerliga familjen”.¹¹² De två karaktärerna, Görel och Elisabeth, är varandras motsatser. Görel, en ung, rik, förlovad kvinna som snart ska gifta sig och först då flytta hemifrån, går nu på adliga husmoderskursen som förberedelse inför äktenskapet med den blivande maken Sven. Hon halvular sina kängor i Frankrike och hon använder sina pengar till choklad och handskar.¹¹³ Görels roll i livet är självklar, hon behöver aldrig försvara den, hon lever i enlighet med normerna för hur en (välbärgad) kvinna bör bete sig. Men Elisabeth, en ensam och fattig kvinna, utan familj, som lever i ett kvinnokollektiv och försörjer sig som sekreterare på en advokatbyrå, hamnar ofta i konflikt med omvärlden på grund av sitt sätt att leva. Både hon och de andra Ligamedlemmarna måste allt som oftast förklara och försvara sig inför det omgivande samhället.

Görel utgör idealet för hur en kvinna bör vara. Elisabeth gör det inte. Men Elisabeth visar inga som helst tecken på att vilja vara som Görel, tvärtom. Görels levnadssätt tycks Elisabeth uppfatta som motbjudande:

I soffhörnet min tjocka, välborna moster med lornjett och halvkorta ärmor, förande förbindlig matdagskonversation med Emmy, som satt rädd och rak i en av de djupa länstolarna, medan Görel halvsov över en bok – förmodligen fästmannens doktorsavhandling borta vid lampan.

Jag tyckte jag fick alltihop i halsen, och kände, hur blodet kom i kinderna. Nästa sensation var en nästan obetvinglig lust att ruska om moster och underrätta Görel om, att hon var ett få.¹¹⁴

En skev situation avviker och skaver mot det omgivna samhällets uppställda regler, menar Kerstin Munck i sin artikel ”Hon är svart och lesbisk” i *TfL* 2005, ”då vi inte känner igen oss i de kategorier som erbjuds”.¹¹⁵ Elisabeth känner inte igen sig i den kategori som erbjuds henne. I stället vill hon målinriktat skapa en ny kategori som hon kan identifiera sig med. Detta gör Elisabeth till en medvetet skev karaktär. Elisabeth vet hur hon borde vara, men väljer att vara annorlunda, som ett resultat av ett kritiskt ställningstagande. I romanen återfinns flera exempel på detta. Ett av dem är när Elisabeth och chefen träffar på varandra ute på gatan och slår följe. Chefen frågar Elisabeth vad det var hon tänkte på innan de sågs, varpå hon svarar:

---

¹¹² Heggstad, 2009, s. 41f.

¹¹³ *Norrullsligan*, s. 63.

¹¹⁴ *Ibid.*, 91.

¹¹⁵ Kerstin Munck, ”Hon är svart och lesbisk”, *Tidskrift för litteraturvetenskap*, årgång: 34, 2005:3, s. 15.

– Å, sade jag *tanklöst*, jag tänkte bara på var jag skulle få en bra och billig kavaj åt min pys till julen. O, himmel, då såg jag vid en lykta, att han trodde jag hade ett barn, och att Putte var ett felsteg av mig, men inte ett ljud kunde jag säga, och han anmärkte, att det var smutsigt på gatorna. Men medan vi hasade nedför Hamngatan, fick jag plötsligt syn på det skämtsamma i saken och kom i ett för mina begränsade tillgångar tämligen jäkligt humör. Han föreslog tavernan, tyckte väl att den passade för situationen, och jag gick med, hemligt leende i min själ.¹¹⁶

Först uttrycker Elisabeth ånger över att hon nämnt sin lillebror Putte. Nu tror ju chefen att hon har en son, vilket Elisabeth till en början ser som ett problem. Chefen antyder att det är ”smutsigt på gatorna”. Kanske uttrycker han att Elisabeth är ”smutsig”, då hon tydligen är en sådan kvinna som har utomäktenskapliga sexuella förbindelser. Men, så vänder Elisabeth hela situationen till sin fördel, genom att anta ett skevt förhållningssätt till densamma. Hon struntar i att chefen ser henne som ”billig” (genom att ta henne till ”tavernan”, vilket tycks passa någon som gör ”felsteg”) och i stället bestämmer hon sig för att skoja med honom. Genom att anta ett skevt förhållningssätt till händelsen tar Elisabeth makt över situationen. Nu är det hon som styr. Det dröjer ganska långt fram i romanen innan Elisabeth talar om för chefen att Putte är hennes bror och inte hennes son.¹¹⁷ Både Elisabeth och Ligan har mycket roligt åt detta missförstånd vid flera tillfällen i romanen.¹¹⁸

Elisabeth visar att hon är medveten om hur hon förväntas reagera: hon borde genast tala om för chefen att Putte är hennes lillebror och på så vis uttrycka att hon är en anständig kvinna. Men hon väljer att aktivt inte agera så som hon bör. I stället väljer Elisabeth åter igen att vara medvetet skev och hon ångrar sig inte en smula, utan känner sig bara ”uppskojad”, som hon själv uttrycker saken.¹¹⁹ Eva Heggestad diskuterar också detta parti ur romanen, i artikeln ”Civilisationens utpost i Vasastan”, men hon missar den ironiska poängen och ser inte hur Elisabeth, genom sitt skeva förhållningssätt, tar makt över situationen. Heggestad lyfter i stället fram att Elisabeth intar den klassiska passiva rollen i relationen till chefen. Elisabeth sitter kvar på tavernan och lyssnar till chefens utläggningar. ”Hennes främsta uppgift är att sörja för hans behov, utan tanke på sina egna, vare sig det gäller kravet på högre lön eller längtan efter kärlek”, skriver Heggestad.¹²⁰ Jag anser att Elisabeth, genom sitt agerande, inte intar en passiv roll, utan tvärtom intar Elisabeth en aktiv roll då hon väljer att skoja med chefen och på så vis sätta sig över honom. Elisabeth gör sig dessutom rolig på hans bekostnad, tillsammans med de andra

---

¹¹⁶ *Norrullsligan*, s. 56, min kursiv.

¹¹⁷ Exakt hur långt in i romanen är svårt att säga då Elisabeths dagboksanteckningar säger att detta inträffar ”Söndag, jag har glömt daton”. Men vi vet att kapitlet före detta utspelar sig i oktober och att det är först på nyårsafton som Elisabeth talar om för chefen att Putte är hennes bror och inte hennes son. *Norrullsligan*, s. 74.

¹¹⁸ Bl.a. uttrycks detta när Ligan firar jul och Putte får heta ”felsteget”, *ibid.*, s. 76.

¹¹⁹ *Ibid.*, s. 71.

¹²⁰ Heggestad, 2009, s. 40f.

Ligamedlemmarna. Detta är ett av romanens flera inslag där Ligans skratt omkullkastar samhällets normer för hur en kvinna bör bete sig.

I Forsås-Scotts läsning av *Norrullsligan*, i artikeln ”Verbal Power, Visual Power, and the Construction of Feminine Subjectivity: Elin Wägner’s *Norrullsligan* as Prose Fiction and Film”, i antologin *The New Woman and the Aesthetic opening, Unlocking Gender in the Twentieth-Century Texts*, jämför hon romanen med en annan känd dagboksnovell från samma tid, nämligen H. Söderbergs *Doktor Glas* (1905). Forsås-Scott framhåller att i Söderbergs roman används dagboksformatet för att leda läsaren fram till en analys, där förstärkandet av traditionella könsroller sker. Men, Elin Wägner, å andra sidan, använder det traditionella dagboksformatet för att omkullkasta rådande normer. Forsås-Scott påpekar dessutom *Norrullsligans* betydelse för genuskonstruktioner och ifrågasättandet av dessa. I hennes analys av boken skriver hon: ”Elisabeth is not simply a New Woman: she is a New Woman writing herself, an example of feminine subjectivity in the process of construction.”¹²¹ Den Nya Kvinnan skrivs fram genom Elisabeths skeva uppförande. Elisabeth motsätter sig rådande genuskonstruktioner och genom sitt skeva uppträdande försöker hon söka efter nya och mer passande sådana.

Det förefaller som om Elisabeths blir allt mindre skev och alltmer ”normal” i och med romanens utveckling. Varför tappar Elisabeth sin skeva kostym? Elisabeths genomskådande av chefens erotiska manipulationer och hennes ”lättantändliga” sätt delar henne i två. Å ena sidan vill hon låta sina inre drifter tillfredsställas och å andra sidan är hon fullständigt medveten om att hon endast är en i mängden av förförda kvinnor och att hon därför måste sätta stopp för denna kärleksaffär, som håller på att förgöra henne. Elisabeth uttrycker sina känslor för chefen med följande ord: ”Strax därpå ska jag vara *under hans förtrollning igen, förödmjukad och skamsen*”.¹²² Här förstår vi att Elisabeth är förhäxad av kärlek, men vi förstår också att hon känner sig förnedrad, kränkt och generad.

Varför skäms Elisabeth för sina känslor? Kanske är det så att bilden av henne själv som en självständig kvinna, inte passar ihop med bilden av en förförd kvinna. Den förförda kvinnan är ”förtrollad” och har förlorat fotfästet och därmed kontrollen över sig själv och sitt eget liv. Och det är ju just detta, att ta kontrollen över sitt eget liv, som definierar Elisabeths idealkvinna, nämligen en SBK – en Självständig Bildad Kvinna; en Ny Kvinna. Elisabeths inre splittring består i det typiska motsatsförhållandet känsla gentemot förnuft. Det är nämligen så att ju

---

¹²¹ Helena Forsås-Scott, ”Verbal Power, Visual Power, and the Construction of Feminine Subjectivity: Elin Wägner’s *Norrullsligan* as Prose Fiction and Film”, i *The New Woman and the Aesthetic opening, Unlocking Gender in the Twentieth-Century Texts*, red. Ebba Witt-Brattström (Södertörn 2004), s. 86f.

¹²² *Norrullsligan*, s. 125, min kursiv.

starkare förtrollningen blir (dvs. förälskelsen i chefen), desto längre bort förflyttas Elisabeth från sitt kvinnoideal. I takt med att passionen förstärks, försvagas Elisabeth självständighet. Genom att gå med på chefens kärleksäventyr kliver Elisabeth in i en maktposition där hon, som kvinna och som chefens sekreterare, per definition är underlägsen. Chefen tappar inte förtroende på arbetsplatsen bara för att han inleder en kärleksromans med en kollega, men det gör Elisabeth. Hon tappar den lilla makt hon erövat i arbetslivet och därmed raserar hon allt det som hon så länge kämpat för att bygga upp. Därför skäms Elisabeth, hon har svikit sig själv och det liv som hon önskar leva genom att falla för sina sexuella frestelser. Genom att gå med på chefens kärleksäventyr, genom att ge sin i leken på mannens villkor, avkläs hon sin skeva kostym.

När Elisabeth flyr från Stockholm frågar hon sig själv om hon gör det för att rädda sin ”heder”.¹²³ Elisabeth som *kvinna* har något att förlora på att ge sig själv åt en man som tar henne ”som sport – ’big game’ och kanske inte ens big”.¹²⁴ Men, hennes förlust är av dubbla mått då hon dessutom är fattig: ”Vem skall jag spara mig till? Jag, utan annan hemgift än Putte?”¹²⁵ Det är inte bara en kvinnofråga, utan också en klassfråga. Den egna sexualiteten och sexuella njutningen är något som måste förtryckas, kanske ännu tydligare om man är fattig och utan familj. Hackman framhåller att romanens övergripande problematik är hur den moderna och självförsörjande kvinnan ska lyckas ”förena oberoende och självförverkligande med friheten att älska på lika villkor”?¹²⁶ I romanen finns en strävan efter den egna sexuella lyckan, som kanske till viss del springer ur rädslan för att gå karaktären Emmys öde till mötes och dö som ensam, misslyckad och deprimerad ungmö. Denna strävan efter lyckade sexuella möten, som förhoppningsvis ska leda till en sorts självförverkligande, står i konflikt med omvärldens normer kring de unga kvinnornas sexualitet. Som nämnts så blir det dessutom ännu besvärligare att kringgå samhällets normer när man inte bara tillhör det andra könet utan dessutom en ringa samhällsklass.

Som flera Wägner-forskare redan konstaterat formuleras i *Norrtullsligan* ett krav på kärlek, baserat på lika villkor, men det verkar inte sannolikt att få uppleva denna kärlek i Ligans samtid.¹²⁷ Forsås-Scott påpekar att det inte finns några ”New Men” i romanen, som kan ta plats bredvid de Nya Kvinnorna.¹²⁸ Eva Heggstad påpekar att den ende sympatiska mannen i bokens ”mer eller mindre osympatiska mansgalleri”, är läkaren som tar hand om Emmy vid hennes

---

¹²³ Ibid., s. 126.

¹²⁴ Ibid., s. 123.

¹²⁵ Ibid.

¹²⁶ Hackman, 2011, s. 134.

¹²⁷ Forsås-Scott, 2004, s. 88.

¹²⁸ Forsås-Scott, 2009, s. 151.

sjukbädd.¹²⁹ Elisabeths chef är definitivt inte en ”New Man” och hennes kärleksförhållande till honom är långt ifrån ”på lika villkor”. Deras kärleksaffär slutar med att Elisabeth måste säga upp sig, lämna kravet och drömmen om självständighet och i stället flytta ut på landet och ägna sig åt kvinnoysslor.

Hur kan romanslutet tolkas? Elisabeth vill inte inleda en affär med chefen då hon i så fall skulle förlora allt som hon som Ny Kvinna byggt upp och kämpat för. Det är passionen för chefen som har rubbat hennes balans och maktställning. Hennes flykt från Stockholm är inte bara ett sätt att förgöra sin åtrå, utan också ett försök till att återta makten över sitt eget liv. Flykten till landet blir en del i Elisabeths strävan efter att vara ett subjekt i sin egen berättelse och inte objekt för chefens passion. Att Elisabeth flyr från det urbana livet till ett stillsamt liv på landet har uppmärksammats av flera Wägner-forskare. Witt-Brattström skriver att ”Boten för det onda, den Nya Kvinnans erotiska självständighet, blir Ellen Keys svalkande samhällsmoderlighet”.¹³⁰ Eva Heggstad påpekar att slutet i *Norrtullsligan* förespråkar en återgång till ett förindustriellt samhälle, där kvinnorna innehar makt och inflytande över sitt (kvinno-)arbete på gården och i hemmet. Forsås-Scott håller emellertid inte med Heggstad, utan läser slutet som en ironisk kommentar till Ellen Keys syn på kvinnan som den ”goda modern”.¹³¹

Kanske är det så att Elisabeth flyr till en plats som är välbekant för henne, eller i alla fall som den förindustriella kvinnan känner sig förtrogen med. På landet har allt sin gilla gång, så som de alltid har haft. Landsbygden och sysslorna på gården utgör något som hon har kunskap om och förtroende för. Här har hon makt över hur saker och ting fungerar. Här finns inga oväntade överraskningar – i kontrast till den Nya Kvinnans urbana, oförutsägbara och hektiska liv i storstaden. Det är Elisabeths känslor och inte hennes förnuft som för henne hit. I romanens slut möter den ”Gamla Kvinnan” den ”Nya Kvinnan”. Deras möte utgörs av den yttersta protesten mot omöjliga livsvillkor i staden.

Den nya, urbana och tänkande kvinnan, drivs av sitt förnuft och inte sina känslor. Hon kontrasterar mot den gamla, naturnära, icke-intellektuella kvinnan som sköter sysslorna på gården och låter känslorna styra hennes liv. Genom Elisabeth och de andra karaktärerna i *Ligan* har vi sett att en Ny Kvinna skrivs fram i romanen och det är kanske hennes ”nya” sätt som förklarar hennes något ambivalenta beteende. Den Nya Kvinnan i romanen är i stöpsleven och pendlar mellan nya och gamla ideal och konstruktioner. Hon vill ge sig ut på en ny väg, men det

---

¹²⁹ Heggstad, 2009, s. 45.

¹³⁰ Witt-Brattström, 2009, s. 34.

¹³¹ Forsås-Scott, 2009, s. 152.

nya är också fullt av osäkerhet, svårigheter och olyckor. Därför behöver hon ”den gamla världen” att komma tillbaka till, här får hon pusta ut och bara vara, samla nya krafter för att sedan ge sig ut igen och strida för sina och för kommande generationers rättigheter till liv och arbete på samma villkor som det andra (hittills enda) könet.

2.2 Karaktärernas motstånd mot kvinnliga stereotyper

Elisabeths och Evas sätt att vara kontrasterar mot bokens normer och mot rådande kvinnliga stereotyper. Ligans skevhet tar plats i både innehåll och språk, fysiskt och socialt. Ligan för sig på ett skevt sätt och Ligamedlemmarna säger skeva saker. Skevt i förhållande till vad? I boken *Mätt med främmande mått. Idéanalys av kvinnliga författares samtidsmottagande och romaner 1930-1935* (2001) diskuterar Gunilla Domellöf kvinnliga stereotyper och de normerande begrepp som associeras till kvinnor respektive män. Utifrån Mary Ellmans verk *Thinking About Women* (1968), påtalar Domellöf tanken om komplementaritet, med vilken hon försöker tydliggöra vilka möjliga konsekvenser de fysiologiska könsskillnaderna kan ha, för hur vi ser och uppfattar människan och verkligheten. De fysiska egenskaperna hos könen är ofta kopplade till stereotypa bilder vi har om ”män” respektive ”kvinnor”. Det existerar en föreställning om ”att kvinnor är det män inte är”, framhåller hon. Tolkningen av biologiska könsskillnader har lett till kvinnostereotyper, som befästs kulturellt genom sin ständiga återupprepning. Kvinnor sammankopplas med följande begrepp: ”[...] formlöshet, passivitet, instabilitet, inskränkthet [...] fromhet [...] materialitet [...] spiritualitet [...] irrationalitet [...] samt lydnad”.¹³²

Domellöf diskuterar vidare att i den manliga diskursen har det endast funnits plats för tre typer av kvinnostereotyper, nämligen ”den Goda Modern” (beskyddande, men också den som offerar sig för någon annan, nära förbunden med det konkreta och med kvinnors individualitet); ”Satmaran” (den som inte lyder och underkastar sig); och ”Häxan” (den romantiska, förtrollande, mystiska, med en okänd och främmande sexualitet).¹³³ Nedan diskuteras hur Ligans kvinnor agerar i polemik mot de olika stereotyperna. Den normbrytande aktiviteten synliggörs i effekterna av deras handlande och Ligans skevhet tar plats i både språk och innehåll.¹³⁴

---

¹³² Domellöf, s. 24f.

¹³³ Ibid.

¹³⁴ Se utgångspunkten för normer och synliggörandet av normbrytande aktivitet, i enlighet med Judith Butlers resonemang, beskrivet i uppsatsens teoridel, s. 25.

2.2.1 Frigörandet av kvinnokroppen sker genom språket

Elisabeth har just anlänt till Stockholm och Norrtullsligan, som hon själv kallar ”civilisationens utpost i Vasastan”. Hon kämpar sig uppför trapporna i bostadshuset och knackar på hos Ligan. Men då ingen hör hennes knackningar bultar hon i stället på dörren: ”då hamrade jag löst i ett anfall av raseri, så att hela huset vaknade”:

- Är det Elisabeth? hörde jag innanför.
- Ja, du kan väl begripa, att *inga anständiga människor* för ett sådant liv eller kommer så här dags.
- Ja, visst är det Elisabeth, sade jag, öppna!¹³⁵

Varken Elisabeths ankomst på dygnet eller hennes sätt att banka på dörren är vad som anstår en ung dam.

Ett annat exempel är när Eva en dag kommer hem efter jobbet och upptäcker att Ligan har slut på fotogen. Eva beslutar sig genast för att inhandla Ligans nödvändigheter: ”Och så *virvlade* hon ut i köket efter fotogenkannan och *rakade* nerför trapporna.”¹³⁶ Knappt har Elisabeth hunnit tända ljusen så är Eva redan tillbaka:

- Jag måste trycka på knappen med näsan, försäkrade hon allvarligt, och hon hade verkligen alla händer fulla. Fotogenlampan i högra handen, en pilsnerbutelj inklämd under armen och ett paket ljus och en annan pilsnerbutelj i den vänstra.
- *Har du gått så där på gatan?* frågade jag *förfärad*.
- Ja, många gånger, *men inte i dagsljuset*.¹³⁷

Här bryter Eva strukturer på flera plan. Genom att bära på *två* (inte en) flaskor öl överskrider hon det område som tillhör den manliga diskursen. Alkohol är något som i högre utsträckning tillhör männens domän och inte de unga kvinnornas, vilket läsaren förstår då de kvinnliga karaktärerna vid flera tillfällen måste gömma ölbuteljer som de inhandlat. Eva kommer hem fullastad av varor, något som får Elisabeth att reagera – Elisabeth blir ”förfärad” då hon ser att Eva rör sig ute på gatan på det anstötliga sättet. Eva förklarar att hon gått på det här sättet ”många gånger”, dvs. hon bryter gång på gång mot denna norm – men ”inte i dagsljuset”, vilket ger en signal om att detta uppförande inte är något accepterat. Det är något man gör omsluten av stadens mörker, en aktivitet som bör döljas.

Är kvinnorna medvetna om normen? Ja, definitivt. Försöker Eva följa normen? Nej, men hon försöker, så gott det är möjligt, dölja att hon inte följer normen. Normbrytandet sker helt enkelt som en nödvändighet. Elisabeth måste bli hörd för att komma in hemma hos Ligan och Eva

¹³⁵ *Norrtullsligan*, s. 22, min kursiv.

¹³⁶ *Ibid.*, s. 28, min kursiv.

¹³⁷ *Ibid.*, min kursiv.

måste inhandla de förnödenheter som Ligan behöver. Har Ligan någon åsikt om normen? Nej, det framkommer inte någon åsikt från karaktärerna om att kvinnor borde (eller inte borde) ha rätt till att röra sig ute på gatorna hur de vill, eller borde (eller inte borde) ha rätt till att banka på dörrar – Eva och Elisabeth gör det helt enkelt i syfte att uträtta sina ärenden, i syfte att fullfölja sina liv som självständiga kvinnor.

Heggestad läser *Norrtullsligan* som en feministisk utopi. Ligans håla fungerar ”som ett effektivt skydd mot den manliga sexualiteten” och ”kan ses som ett alternativ till den rådande ordningen”.¹³⁸ I hennes analys av *Norrtullsligan* menar hon att rummen innanför Ligans murar blir ett sätt att rikta fokus mot kvinnornas opposition mot ett borgerligt levnadssätt, men här inne skapas dessutom en ”alternativ värld”, där stereotypa könsroller vänds upp och ned. I stället för att acceptera sina roller som passiva objekt, kan de kvinnliga karaktärerna inne på Norrtullsgatan, inta sina roller av aktiva subjekt.¹³⁹ Enligt Forsås-Scott råder inget tvivel om att romanen ifrågasätter den dominanta diskursen av familjen och genuskonstruktioner.¹⁴⁰

I Forsås-Scotts analys av *Norrtullsligan* drar hon en parallell till Anna Westerståhl Stenports läsning av Anna Brantings roman *Staden* (1905), där Stenport läser Brantings roman som ”a performative city writing”. Forsås-Scott menar att i *Norrtullsligan* ”the claim to the freedom of the city is made [...] in the form of narrative.” Forsås-Scott menar alltså att de kvinnliga karaktärernas subjektskapande utgörs av en process och, i likhet med karaktärernas erövrande av frihet eller tillträde till staden Stockholm, är något som sker genom språket. Denna åsikt utvecklar hon utifrån Michael Hars föreställning om subjektskapande som en uteslutande lingvistisk konstruktion: ”The subject, the self, the individual, are just so many false concepts, since they transform into substances fictitious unities having at the start only a linguistic reality.” Forsås-Scott påpekar att det i romanen finns exempel på ett metaperspektiv, där texten refererar till sig själv. Ett exempel på detta är Elisabeths första möte med notarien, vilket uttrycks med orden ”De har redan en Man med i romanen.”¹⁴¹

Forsås-Scott tar avstånd från Heggestads tankar vad gäller läsandet av *Norrtullsligan* som en feministisk utopi. I stället framhåller Forsås-Scott att i romanen skapas ett innovativt närsamhälle, ett s.k. ”community”, av feminina karaktärer, en plats där feminint ”processande av subjektskapande” – som utgår från språklig grund (”language-based”) – tar plats, och som representeras av den plurala Nya Kvinnan.¹⁴² Min tolkning av Forsås-Scotts relativt otydliga

---

¹³⁸ Heggestad, 2005, s. 41.

¹³⁹ Ibid.

¹⁴⁰ Forsås-Scott, 2009, s. 146.

¹⁴¹ Ibid., 2009, s. 147ff.

¹⁴² Ibid., s. 152f.

resonemang är att det i romanen skapas ett kreativt (i bemärkelsen *nyskapande*) samhälle bestående främst av kvinnliga karaktärer. Denna enhet bildar en plattform, utifrån vilken kvinnligt subjektsskapande – som utgörs av en ny, mångfasetterad kvinna – har möjlighet att ta form. I antologin *The New Woman and the Aesthetic Opening* skriver Forsås-Scott: "Thanks to Elisabeth, feminine subjectivity in *Norrullsligan* is prominently constructed at the level of narrative, a strategy that consistently reinforces the significance of the New Woman of the text."¹⁴³

Utifrån Forsås-Scotts resonemang vill jag belysa hur de kvinnliga karaktärerna, med fokus på den kvinnliga kroppen, frigörs genom romanens lingvistiska konstruktioner. Genom språket, och mer specifikt i verben som beskriver de kvinnliga karaktärernas handlande, lösgörs kvinnokroppen från sina bojor bestående av konventioner, förväntningar och normer kring hur en kvinna bör föra sig och bete sig. Detta är något som blir tydligt i det tidigare utdraget där Eva "virvlar" ut i köket och "rakar" nedför trapporna. Att "virvla" kan beskrivas som en okontrollerad form av att fysiskt föra sig framåt, vilken innehåller en positiv konnotation, som också ger intryck av styrka, som en fors vatten som virvlar fram längs bergsväggen. Att "raka" nedför trappan tolkas också som något viljestarkt och kraftfullt: Eva liksom kastar sig nedför trappan. Båda verben tolkas som relativt okontrollerade, men med ett starkt fokus mot målet, vilket i det här fallet utgörs av att komma nedför trappan för att inhandla Ligans nödvändigheter. Båda verben associerar också till en fysisk befrielse av den kvinnliga kroppen. Den kvinnliga kroppen får "virvla" fram på en ny väg och den får också kasta sig ut för att nå sina mål. Givetvis har även denna språkliga frigörelse sina begränsningar, men här ser vi ändå en viljestark kvinna som bryter traditionella strukturer för hur en kvinna bör föra sig (gärna kontrollerat och långsamt).

Med hjälp av sådana här språkliga beskrivningar av Ligans kvinnliga karaktärer skrivs en Ny Kvinna – en skev kvinna – fram i boken. Den kvinnliga kroppens frigörelse sker alltså inte bara med hjälp av innehållet (*vad* den gör) utan också med hjälp av språket (*hur* den gör). Forsås-Scott belyser en liknande tanke i *Re-Writing the Script: Gender and Community in Elin Wägner*. Här skriver Forsås-Scott följande:

The New Women of *Norrullsligan* are not just insisting on the freedom of the Swedish capital, of public space, as they develop their demands for salaried jobs on which they can survive, for suffrage and citizenship, and for a sexual life of their own: in a space that is effectively new to these female characters, their newness is not just that of the female character who is different from the woman of the dominant discourse on femininity, but that of characters whose construction in terms of language is making their newness limitless.¹⁴⁴

¹⁴³ Forsås-Scott, 2004, s. 86.

¹⁴⁴ Forsås-Scott, 2009 s. 149.

Den Nya Kvinnan är inte bara ny för att hon skiljer sig från kvinnan inom den dominanta diskursen om femininitet. Ligans karaktärer är gränslöst nymodiga, till följd av hur de har konstruerats språkligt, menar Forsås-Scott. Den skeva kvinnan skapas, i *Norrullsligan*, inte bara i hennes sätt att agera utan också i den språkdräkt hon bär. Den skeva kvinnan uppstår genom handlingskraftiga verb och lingvistiska konstruktioner, som frigör henne och den kvinnliga kroppen från den kategori – den kvinnliga norm – som hon påtvingats men vägrar acceptera.

2.2.2 Normbrytande inställning till sex

Boel Hackman påpekar att *Norrullsligan* är ett inlägg i den samtida moraldebatten om kvinnans sexualitet och sedlighet.¹⁴⁵ Eva, en av Ligans mer frispråkiga och självsäkra karaktärer, gör uppror mot bokens förväntade normer på kvinnors inställning till sex när hon fattar dragspelet och sjunger så det ekar:

’Alla har vi skulder, alla har vi skulder, ingen har sin oskuld kvar.’

- Nej, men Eval sade Emmy strängt.
- Å, sade Eva, jag glömde dig alldeles.
- Och Baby, sade jag på försök.¹⁴⁶

Här bryter Eva mot förväntningarna på en kvinnas agerande och hon transcenderar männens sfär genom sitt uppförande. Hon spelar dragspel och upptar stor plats i rummet, då hon sjunger så högt att det ”ekar”. Hennes sångtext lyder: ”ingen har sin oskuld kvar” – något helt i strid mot den sexuella konventionen, vilken genomsyras av oskuld, renhet och återhållsamhet. En kvinna måste lägga band på sin sexualitet, hon får inte ”tända”, dvs. känna åtrå, förrän hon är gift, framkommer det på ett annat ställe i boken: ”En flicka, jag vet det, skall vara som en säkerhetständsticka, som tänder endast mot lådans plån. Hur många gånger man än doppas i svavel och förs rätt genom elden, tända får man inte – inte förrän mot lådans plån.”¹⁴⁷ Elisabeth gör klart för oss att kvinnan inte får ge uttryck för sin sexualitet förrän hon är i säkert förvar, dvs. bakom äktenskapets trygga portar. Evas normbrytande sång kommer som en reaktion mot samtalet som flutit precis innan, nämligen mellan Eva och Elisabeth som handlar om hur Evas pappa kom till Stockholm för att, som Eva uttrycker det ”’höra hur min dotter skötte sig’ och be gubbräket (chefen, min anm.) kan tänka ha litet faderlig omsorg om mig”.¹⁴⁸ Pappan hade också

---

¹⁴⁵ Hackman, 2005, s. 45.

¹⁴⁶ *Norrullsligan*, s. 41, min kursiv.

¹⁴⁷ *Ibid.*, s. 125.

¹⁴⁸ *Ibid.*, s. 41.

kommit upp för att tala med Eva om ”sedlighetsfrågan”, vilket Eva återger med kritisk röst. Evas sång blir inte bara en tydlig reaktion mot detta samtal och ett fördömande av två patriarker med inflytande över hennes liv – hennes pappa och hennes chef – det är också en reaktion mot hela det patriarkala samhällets förtryck av hennes sexualitet och inverkan på hennes relation till sex.

Eva tycks vara medveten om att det hon sjunger inte är helt representativt för en dam, då hon svarar Emmy ”jag glömde dig alldeles”. Emmy, representant för de rådande konventionerna utanför Ligans boning – blir ofta det kritiska ögat som Ligamedlemmarna måste förhålla sig till, när de uttalar sig skevt eller gör sina skeva utspel. Elisabeth påpekar i slutet av utdraget, ”Och Baby”, hon uppmanar alltså Eva att tänka sig för vad hon säger när Baby befinner sig i rummet. Ännu en gest som vittnar om att det som Eva säger inte står i enlighet med rådande konventioner.

2.2.3 *Norrtullsligan* – en dubbelskiktad berättelse

Norrtullsligan kan betraktas som en dubbelskiktad berättelse. Ligan består som vi redan vet av fyra kvinnliga karaktärer, som av flera Wägner-forskare, t.ex. Witt-Brattström och Forsås-Scott, buntats samman som ”Nya Kvinnor”. Men det finns en klar skillnad i Ligans kvinnors nivå av ”Ny-Kvinnan-attityd”. Baby och Emmy är lite mer traditionella kvinnor – inte fullt så ”nya” Nya Kvinnan-kvinnor. De *Nyaste* Kvinnorna är Elisabeth och Eva, på tredje plats kommer Baby och sist kommer ”sköldpaddan”¹⁴⁹ Emmy. Elisabeth och Eva engagerar sig i Baby, då de har hopp om att hon en dag ska utvecklas till en Ny Kvinna. Elisabeth känner igen sig själv i Baby, varför hon visar den yngre Ligamedlemmen extra ömhet och uppmärksamhet. I dagboken skriver Elisabeth:

Jag finner hos Baby, som hos mig själv en gång, en orörd och oskymfad skatt av ömhet, av stolt och ödmjuk, luftig och genomskinlig kärlek, blandad med en något mystisk andakt, som hos ett litet helgon, som ännu icke vet, vad som bor i hennes själ och kropp. [...] Och jag som aldrig är sentimental, [...] blir det inför Baby.¹⁵⁰

Emmy, å andra sidan anser man vara förlorad: ”Emmy låg och var sjuk och såg ut som döden igen, men nu bryr jag mig inte om att bli förfärad längre.”¹⁵¹ Baby och Emmy får ofta inta rollen som förespråkare för det yttre samhällets konventioner. Det är dessa två karaktärer som den andra hälften av Ligan måste förhålla sig till när de uppträder skevt. På så vis uppstår två grupper inne hos Ligan. Den ena gruppen består av de mest skeva karaktärerna Elisabeth och Eva och

¹⁴⁹ Ibid., s. 87.

¹⁵⁰ Ibid., s. 48.

¹⁵¹ Ibid., s. 49.

den andra gruppen består av Baby och Emmy. Den sistnämnda gruppen låter läsaren förstå att Elisabeth och Eva uppträder skevt, i situationer där Elisabeth och Eva inte alls reagerar på att den andras uppträdande skulle vara avvikande eller konstigt.

Eva, som jobbar på advokatbyrå, menar t.ex. att man alltid får kväljningar av att komma till Stockholm, ”innan man blir van”. Hon beskriver hur hon kände när hon kom tillbaka till Stockholm efter semestern: ”Jag gick här som urtagen sill och *svärde...*”, varpå Baby reagerar ”Eva då!” och Eva svarar ”Jo, Baby, jag svärde”.¹⁵² Evas sätt att uttrycka hur hon kände när hon kom tillbaka efter semestern känns inte helt i enlighet med hur en ung dam bör uttrycka sig. Att svära, vilja ”kräkas” för att husen är så fränstötande oestetiska samt uttrycka viljan av att spränga sitt kontor i luften, kan rimligen tolkas som skevt:

Gatorna kvalde mig, att inte tala om alla de fula husen. Jag tyckte, jag skulle velat ställa mig på Odenplan och kräkas! Och jag skulle velat lägga en liten bomb under kontorstrappan. Men nu är jag van vid det. Nu tycker jag, att min byrå är den gladaste och hemtrevligaste begravningsbyrå i världen.¹⁵³

Att Eva uttrycker sig skevt förtydligas genom Babys starka reaktion på det som Eva säger. Dessutom ”försvinner” Baby ut i köket medan Eva pratar – för att hon inte orkar höra på?¹⁵⁴ Elisabeth verkar dock inte tycka att Evas sätt att uttrycka sig är konstigt, knäppt eller skevt, hon svarar bara lugnt ”Måtte jag tycka detsamma om min advokatbyrå om en tid!”¹⁵⁵

Ett annat exempel är när Babys arbetskamrat, Gerda, är på besök. Gerda är i behov av bostad, varpå Elisabeth ger det ganska normbrytande förslaget att hon borde skaffa sig en älskare. Då hajar Baby och fästmön till, medan ”vi andra skrattade”, dvs. Elisabeth, Eva och Gerda. Samtalet fortsätter och Gerda grämer sig över att hon har varit så ”himla sedlig” i sitt liv, hon undrar vem som tackar henne för det? Elisabeth svarar ”Ja, inte männen”. Men fästmön invänder med orden: ”Å, fröken kommer nog att gifta sig, när den rätte kommer”, varpå Gerda ger svar på tal: ”Kära ni,[...] den rätte har varit här så många gånger, men han har fått gå igen”. Gerda visar tydligt att hon inte tror på en ”rätt” man för varje kvinna, alltså, att hon motsätter sig den romantiska synen på heterosexuell kärlek. Baby ger dock uttryck för en viss tro på den Stora Kärleken och Den rätte, och hon säger: ”Om det vore någon, som jag älskade helt och fullt, skulle jag följa honom vad jag än hade för händer”. Då infaller Elisabeth ironiskt ”Men tänk om du höll på att tvätta håret, Baby barn”, varpå Baby får ”stora fuktiga ögon” och Elisabeth ”ångrar sig djupt” för att hon sårat Baby. Innan Gerda går ropar hon ”Jag ska ringa till er, när jag får en älskare”. Elisabeth ser att då blir Baby ”blek och tillintetgjord” och försöker trösta henne med orden ”Hon menar

---

¹⁵² Ibid., s. 29, kursiv i originalet.

¹⁵³ Ibid.

¹⁵⁴ Ibid., s. 30.

¹⁵⁵ Ibid., s. 29.

ingenting med det, älskling”.¹⁵⁶ I inslaget ser vi att Elisabeth, Eva och Gerda agerar normgivande för den Nya Kvinnan, det är alltså dessa tre kvinnor som sätter normerna för den Nya Kvinnan. Detta markeras genom att kvinnorna tar bestämt avstånd från den romantiska synen på kärlek och äktenskap, samt motsätter sig tanken om att det finns en rätt man för alla kvinnor. Alla sådana idéer är bara trams, enligt de Nya Kvinnorna Elisabeth, Eva och Gerda. Den andra gruppen består av Baby och ”fästmön” som agerar stereotyp och gammalmodigt i förhållande till den Nya Kvinnan, dvs. de förutsätter att de romantiska schablonerna är sanning och inga klichéer.

Ibland kan det uppfattas som om det yttre samhällets vedertagna seder inte råder här inne hos Ligan. På Norrtullsgatan himlar man ögonen åt Emmy och man uppfostrar Baby, som man fortfarande har hopp om att kunna bli en Ny Kvinna. Här inne är det Elisabeth och Eva, Ligans mest skeva karaktärer, som sätter normen för hur man ska vara och bete sig. Inne hos Ligan är det den karaktär som agerar *mot* normerna och *för* en Ny Kvinna som blir skev. Ett omkullkastande av normer tycks alltså råda inne hos Ligan, där det skeva plötsligt blir norm, den onormale blir normal, och den normale blir avvikande och udda.

Karaktären Emmy står t.ex. i kontrast till romanens kvinnliga ideal. Efter ett bråk som inträffat hemma hos Ligan, där Eva och Emmy kom ihop sig beroende på Emmys illojala agerande i strejkfrågan, diskuterar Elisabeth och Eva sina känslor för den stackars Emmy. Elisabeth uttrycker att hon tycker om Emmy, ”som man håller av en gammal schal”¹⁵⁷ och ”som man tycker om en oförarglig och tillmötesgående sköldpadda”, varpå Eva påpekar att hon inte uppskattar sköldpaddor till sitt närmaste umgänge, tvärtom så blir Eva störd av ”det där sköldpaddaaktiga, hemlighetsfulla hos henne”.¹⁵⁸ När Elisabeth kommer hem till sin kusin på Strandvägen ser hon Emmy sitta där ”rädd och rak i en av de djupa länstolarna”. Emmy går ganska snart efter Elisabeths ankomst, då hon förstår att Elisabeth finner henne ”spela en löjlig roll”.¹⁵⁹ Emmy står i kontrast till romanens kvinnliga ideal. Hon är feg, illojal, opålitlig, löjlig och bakåtsträvande. Men, man bör inte glömma att hon, trots allt, är en Ny Kvinna hon också. Definitivt inte lika idealistisk som de andra i Ligan, men likväl lever hon som en självständig kvinna. Emmy är realisten, emedan Elisabeth och Eva och vissa fall även Baby, är idealister, vilket bl.a. manifesteras i deras normbrytande uppförande och i Babys ”uppviglande på

---

¹⁵⁶ Ibid, s. 51ff.

¹⁵⁷ Ibid., s. 83.

¹⁵⁸ Ibid., s. 87.

¹⁵⁹ Ibid. s. 91.

kontoret”.¹⁶⁰ Idealisterna tror på förändring, men det gör inte Emmy. Elisabeth tycks på något sätt ändå försvara den stackars Emmy med orden: ”det är inte gott att vara entusiastisk när man är äldre, klen och fattig”.¹⁶¹

2.3 Skeva läckage i *Norrtullsligan*

Ett skevt läckage är som beskrivs i teoridelen när normbrytande inslag läcker, så att säga sipprar igenom de rådande strukturerna i texten. Diskussionen kring Ligans skeva uppträdanden har visat att karaktärerna oftast är medvetna om sin skevhet, men romanen tycks också ha spår av skeva läckage, där karaktärerna omedvetet agerar mot bokens normer.

Sent på kvällen när Elisabeth kommer hem ser hon ”från korridoren ett ljus fladdra mystiskt av och an” – det är Baby som dansar boston:

Baby i utslaget hår, i underkjol och ett litet vitt spetsliv dansade tyst och andäktigt boston med en tänd lampa i ena handen, som hon log mot och gav ögon – o, kvinna, kvinna – –!

[...]

– Hm, Baby, du har fått en eldig kavaljer.

Baby kom emot mig utan att släppa lampan:

– Kan du föra då?

Jag nickade.

– Ser du, sade hon, det är så bra för att få in det mjuka och glidande, som skall vara i boston, jag är med i notariens klubb nu, och vi dansar om tisdag.¹⁶²

Baby, endast iförd underkläder och med utsläppt hår låter sig föras i dansen av Elisabeth, som intar mannens position på dansgolvet. Utifrån Rosenbergs resonemang om queera läckage skulle nog detta kunna uttolkas som ett sådant. Alltså, att karaktärerna i det här fallet inte är så heterosexuella som de tror att de är, och en homoerotisk ton sipprar igenom de heteronormativa strukturerna. Men, det är inte det queera läckaget som jag vill diskutera, utan jag menar att det här är ett exempel på ett skevt läckage i romanen. Det skeva består i hur Elisabeth intar mannens position på dansgolvet. Hon för Baby i dansen och inslaget beskrivs som något naturligt, något icke ifrågasatt.

Lika självklart som Elisabeths önskan är att inta mannens position i arbetslivet intar hon nu hans position på dansgolvet. Det finns inget uttryckt tvivel hos Baby om att Elisabeth inte skulle kunna föra, på grund av hennes könstillhörighet. När Elisabeth nickar till svar är det självklart att hon når upp till förväntningarna om att föra en kvinna på dansgolvet. Tycker Elisabeth själv att det är konstigt att hon för Baby i dansen? Det finns i alla fall ingen kommentar i dagboken där Elisabeth resonerar kring upplevelsen, dvs. hur det ”känns” att inta mannens position på

---

¹⁶⁰ Ibid., s. 81.

¹⁶¹ Ibid., s. 84.

¹⁶² Ibid., s. 58.

dansgolvet. Det verkar därför som om detta inte är något anmärkningsvärt, vare sig för Elisabeth eller Baby. Elisabeth tycks omedveten kring sitt skeva uppträdande och på så vis läcker hennes handlande skevhet.

Att det är just Elisabeth som för Baby är intressant, med tanke på deras mentor-elev-relation. Som har beskrivits tidigare ser Elisabeth sig själv i Baby och känner från första stund att hon ska ta hand om ”flickebarnet” och försöka uppfostra henne till en Ny Kvinna. Dansen blir en metafor för hur Elisabeth för Baby genom livet.

Ett annat skevt läckage tycks kunna uttolkas i samband med Görel och hennes agerande. Görel, Elisabeths kusin som följer alla normer för hur en kvinna förväntas vara. Eller? Kanske är det inte är så enkelt att Görel alltid följer alla normer. När det gäller sitt eget giftermål är det hon själv som tar den aktiva rollen att jaga fram en man. Detta beskrivs i förbigående av Elisabeth, när paret kommer på besök hos Ligan: ”Jag har då inte blivit så förvånad, sedan den dag, då jag upptäckte, att *han samtyckte* till, att hon ville ha honom.”¹⁶³, skriver Elisabeth i sin dagbok. Här verkar Görel ha tagit saken i egna händer och ser till att hon blir gift. Dessutom kommer Görel hem till Elisabeth ”beväpnad med fästmannen”¹⁶⁴, vilket kan ses som att ”strandvägskusinen”, som Elisabeth kallar Görel, använder fästmannen som ett vapen, som ett verktyg, som ett objekt för sina planer. Fästmannen är bara en bricka i Görels spel, där hon själv sätter spelreglerna.

Görel, kvinnan som, till punkt och pricka, följer hur en förmögen, ung kvinna bör vara, tycks här plötsligt läcka skevhet. Hennes handling är dock inte en medveten sådan, hon gör inte medvetet motstånd mot normen, vilket gör hennes skevhet till just ett ”läckage”. Här är Görel inte det lilla våp som hon annars beskrivs som, utan här utgör hon faktiskt en aktiv del, ett subjekt, i sitt eget liv. Görel har driftigt visat att ”hon ville ha honom” och inväntade bara på att Sven skulle ge sitt samtycke till det hela. Kanske har förklaringen till det skeva läckaget sitt svar i Görels välstånd. En förmögen kvinna är i stånd att ta för sig i livet och ser på så vis till så att saker och ting sker i hennes riktning. Vad det än beror på så kan vi konstatera att det tycks som om Görel, i det här fallet, läcker skevhet, trots sin strävan efter att leva helt i enlighet med normen.

Ett annat skevt inslag, som drivs på av Eva, är att ”Ligans håla”, har blivit en samlingsplats för hemlösa vänner och älskande par:

---

¹⁶³ Ibid., s. 62, min kursiv.

¹⁶⁴ Ibid.

Den (Ligans håla, min anm.) har för resten blivit en samlingsplats för våra hemlösa vänner, däribland ett par älskande, som Eva tagit hit och beskyddar, och det är alltid min hemliga fasa, när jag går hemåt, att de skall vara där, ty då är det inte fråga om annat, än att vi får hålla till i köket. Men den fördelen är det då, säger Eva, då jag knotar, att vi inte behöver elda så mycket, eftersom ”luften är het av kyssar” när de går sin väg.¹⁶⁵

Att Evas ”hemlösa vänner” sysslar med en sorts normbrytande aktivitet hemma hos Ligan är rätt solklart, då vi får veta att ”flickan skulle vara kvar en stund ännu för att hämta krafter att se sin inackorderingstant i ögonen”.¹⁶⁶ Dessutom verkar dessa personer som Eva ”beskyddar” inte ens vara nära vänner till henne eller någon annan i Ligan. De utgörs inte av de personer som brukar vara hemma hos Ligan. Eva tycks heller inte medveten om att det hon gör är skevt, vilket gör att detta tolkas som ett skevt läckage.

2.4 Ligans skeva traditioner

För att fira Babys födelsedag har hennes väninnor från F.B., inbjudits på kafferep hos Ligan, varför hela Ligan är i färd med att städa och göra fint hemma. Men, mitt i alla traditionella förberedelser som städning, dukning och planering, finns något avvikande:

När vi kom upp, ramlande vi över Emmy, som tvättade golvet i tamburen, klädd i pincené. Eva hade redan satt i blommor, och så *dukade vi så fint vi kunde, fast själva fick vi dricka ur blomstervaser, och inte kunde gästerna begära att få en hel sked var. Brödkorgen var en upp- och nedvänd lampkupa med servett i, men, som Eva sade, man får ta skeden, dit man kommer.* Det är bara att kalla det att leva bohem, då blir det genast finare än kristallskålar.¹⁶⁷

I följande utdrag uttrycks en stark vilja av att leva upp till normen för ett kafferep – sådant som fina medelklassdamer ägnar sig åt. Ligan städar, dekorerar hemmet med blommor och dukar så fint den kan åt sina väninnor. Men, ändå når kvinnorna inte riktigt upp till de önskade förväntningarna. Det finns något som skaver. Ligans kvinnor får själva ”dricka ur blomstervaser” i stället för kaffekoppar; ”brödkorgen var en upp- och nedvänd lampkupa”; och gästerna ska inte räkna med att få en hel sked socker var. Är det bristen på anständigt porslin och proviant som gör att kvinnorna på Norrtullsgatan inte når upp till förväntningarna? Ligan består av fyra fattiga kvinnor som vill leva som medelklassens damer, men vars plånbok inte tillåter det. När man är fattig, när man har valt frihet och självständighet framför äktenskap, som ger tillgång till ett fint, borgerligt hem och innehavande av alla förnödenheter för kafferepet med väninnorna, så blir det så här man får leva. Det är kanske inte konstigare än att man får dricka ur blomstervaser ”när man lever bohem”. Men, hur förklaras i så fall den ironiska undertonen? Förvrängningen av

---

¹⁶⁵ Ibid., s. 48f.

¹⁶⁶ Ibid.

¹⁶⁷ Ibid., s. 43f, min kursiv.

ordspråket ”att ta seden dit man kommer”, till ”man får ta skeden dit man kommer”, anspelar på att detta inslag driver med borgerliga kafferep. Den ironiska ton som här genomtränger Elisabeths dagboksanteckningar alluderar ett motstånd mot normen. Ligan vill duka och göra fint för sina vänner, men, att saker och ting ska vara så som de bör vara är av mindre vikt, ja kanske till och med inte eftersträvansvärt. Tvärtom sker ett förlöjligande av konventioner och över hur ett kafferep bör vara. Det skeva kafferepet blir ett destabiliserande av ordningen.

Det är intressant att Ligan ständigt ger uttryck för att inte vilja leva som medelklassdamer gör i regel, dvs. i fina hem som bekostas av mannen i huset. Men ändå eftersträvar Ligan i flera avseenden medelklassdamernas ideal och normer, samtidigt som Ligamedlemmarna – i sin strävan att uppnå normerna – i stället förlöjligar dessa. Ligans kvinnor leds på så vis in i en kluven relation till sin omvärld och till majoritetssamhällets normer. De motarbetar normerna, samtidigt som de försöker leva i linje med desamma. Ett liknande inslag finner vi i Ligans alternativa, eller som Forsås-Scott benämner den ”oortodoxa”, julafton.¹⁶⁸

Julen är på ingång och Elisabeth, som inte direkt har några pengar över i slutet på månaden, känner hur stressen inför den stora högtiden tar vid. ”För rika människor passar julen, den gör dem ännu rikare, men de fattiga gör den blott ännu fattigare, när den affekterar dem alla.”¹⁶⁹ Hon visar antydningar till att hon inte vill fira jul:

Medan den kom närmare och närmare med jultidningar och annonser och rengöring och det där, fanns det ögonblick, då jag tänkte: – Jag vill sitta i mörkret och trotsa mig igenom det. Jag vill inte snatta mig till julstämning i andras hem; jag vill inte spela jul, det är äckligt. Men så kom tanken på Putte, och jag förstod, att jag måste.¹⁷⁰

Elisabeth har inte lust att fira jul, men har krav på sig att göra det, för hennes lillebrors skull. Och så förfärligt hemskt som Elisabeth befarade blir det faktiskt inte. I mångt och mycket följer Ligans jul normen för en lyckad julafton. Inne hos Ligan finns julgran och tända ljus, man äter julmat, ger varandra julklappar, och tänker på nära och kära. I likhet med kafferepet finns dock inslag som på något sätt stör den allmänna ordningen, som pekar i riktning mot att Ligan, trots allt, inte riktigt når upp till normen för en klassisk (borgerlig) julafton. Vad är det då som skaver?

Till att börja med så är den lilla skaran människor som samlats för att fira jul ihop rätt skev: ett litet matriarkat och Putte. Sex ogifta kvinnor och en ung pojke samlas för att fira denna högtid tillsammans. I regel brukar julafton bjuda på en större könsspridning och eventuellt några äkta par, men så ser alltså inte julesällskapet ut på Norrtullsgatan. Gästerna är inte heller av den

¹⁶⁸ Forsås-Scott, 2004, s. 87.

¹⁶⁹ *Norrtullsligan*, s. 65.

¹⁷⁰ *Ibid.*, s. 65f.

normalaste sorten: ”Klockan sju kom våra julgäster, den humoristiska på F.B. som stod så ensam i världen, att intet hem öppnat sig för henne mer än vårt, och Gerda, som fortfarande med klen resultat sökte en antaglig älskare.”¹⁷¹

Den kristna högtiden genomsyras inte heller av någon religion: ”Det var inte mycket religion i vår jul”. Däremot finns här mycket vänskap, och ”alla voro glada, *fast* ingen var gift”¹⁷². Ordet ”fast” pekar på att ogifta kvinnor borde inte vara glada under julen, men dessa kvinnor är det ändå. Ännu ett brott mot det förväntade.

Notarien tassar runt och spionerar på Ligan under hela julaftonen. Elisabeth berättar att ”notarien slog lovar i korridor och tambur, som om han varit katten” och ”I moralens namn måste jag schasa av honom två gånger”.¹⁷³ Varför stryker notarien runt i korridorerna, istället för att fira jul med sin gamla mamma? Är det denna grupp av ogifta kvinnor som drar notariens uppmärksamhet? Eller kanske attraktionen till Baby? Jag tror snarare att notarien är nyfiken och bekymrad över Ligan, då den är så knäpp och konstig. Kanhända är det genom notariens misstänksamhet som Elisabeth beskriver Ligans egen skevhet. Notarien tycks känna att han måste ha uppsikt över Ligan, då den verkar uppföra sig synnerligen egendomligt.

Både Forsås-Scott¹⁷⁴ och Hackman¹⁷⁵ lyfter fram Ligans jul som en alternativ eller okonventionell julafton. ”Jag satte alla i arbete både före, under och efter” supén och alla ”turade vi om att röra i gröten”¹⁷⁶, berättar Elisabeth entusiastiskt. Gästerna hjälper till med maten och med disken, inte heller ett normalt inslag om man ser till bokens samtid.¹⁷⁷ Gästerna hjälper dessutom till och gör fint, innan Ligan, Putte och de två inbjudna damerna stuvar ihop sig i den lilla lägenheten och somnar. Alla sover alltså över, trots att det inte finns tillräckligt med ordentliga sovplatser. Ligan sover på golvet och gästerna i deras respektive sängar och soffor. Det betraktas inte som något underligt när Ligan breder ut sig på sina ”fårskinn och aftonkappor” på golvet, likt ”herdarna på marken”.¹⁷⁸

Ligan försöker här leva upp till normen för hur en medelklassjul ska vara. Men de skeva händelserna som kommer in och stör ordningen är flera: den lilla skaran människor som firar jul ihop, alla hjälper till med matlagning och disk och alla sover över trots att det inte finns tillräckligt med riktiga sovplatser. Ligan till och med lägger sig på golvet för att sova och breder

---

¹⁷¹ Ibid., s. 76.

¹⁷² Ibid., s. 77, min kursiv.

¹⁷³ Ibid.

¹⁷⁴ Forsås-Scott, 2009, s. 149.

¹⁷⁵ Hackman, 2005, s. 41.

¹⁷⁶ *Norrullsligan*, s. 77.

¹⁷⁷ I denna uppsats studeras ju emellertid bokens normer och inte det omgivande samhällets normer. Det bör därför understrykas att i boken framgår inte att det på något sätt är underligt att låta sina gäster diska och hjälpa till.

¹⁷⁸ *Norrullsligan*, s. 78.

ut sina fina aftonkappor under sig, orädda för att smutsa ned dem. Elisabeth refererar till sig själv och sin Liga som ”herdarna på marken”, det vill säga hon sätter sig själv och Ligan på samma nivå som herdarna i Julevangeliet när dessa får sin uppenbarelse om Messias födelse. För övrigt innehåller Ligans firande av den kristna högtiden inte heller några religiösa inslag.

Ligan har de klassiska juldekorationerna, man äter julmat och ger varandra julklappar. Men, de skeva inslagen kommer liksom in och stör Ligans försök att leva upp till normen för en borgerlig julafton. Detta är emellertid inget som Elisabeth skäms för, eller blir nedstämd över. Tvärtom berättar hon med glädje om Ligans julafton. Ligans jul skaver mot de rådande normerna, men detta markeras inte som något negativt. Den skeva julaftonen på Norrtullsgatan är likväl fylld av värme och kärlek, ja, kanske till och med, av en sorts stolthet. För Elisabeth gör det inget att Ligans jul blir lite ”alternativ” som Hackman uttrycker saken¹⁷⁹, lite ”oortodox” som Forsås-Scott kallar den¹⁸⁰, lite skev helt enkelt.

Som vi har sett eftersträvar Ligan de borgerliga kvinnornas sätt att umgås, t.ex. genom anordnandet av kafferep, eller firandet av julafton. Men traditionerna förlöjligas genom att Ligan inte lyckas leva upp till normerna. Ligans misslyckande beskrivs i sin tur inte som ett ”misslyckande”, utan tvärtom, Ligans skeva kafferep och skeva julafton sammanfattas som väldigt lyckade i Elisabeths dagbok – vilket gör att de skeva inslagen som kommer in och stör ordningen utgör en tydlig kritik mot det borgerliga sättet att leva. Den snedställda världen inne hos Ligan gör klart för läsaren att det går lika bra att dricka ur blomstervaser som ur vanliga glas och det går lika bra att fira jul med sina ogifta väninnor som med den hederliga kärnfamiljen. Enda skillnaden är kanske att blomstervaser i stället för glas och matriarkat i stället för kärnfamilj tycks göra tillvaron lite roligare. De skeva inslagen detroniserar det upphöjda (borgerliga) levnadssättet och Ligan intar en relativt avkopplad relation till normer vad gäller svenska traditioner.

2.5 Ligans kvinnor – ett skevt inslag på arbetsmarknaden

Som tidigare framhållits menar Butler i *Genus o gjort* att normer oftast förblir osagda och svåra att uppfatta, och att de i stället synliggörs i effekterna de skapar.¹⁸¹ Det tycks som om en av effekterna av Ligans normbrytande handlande är att ständigt bli ifrågasatt av sin omgivning. Ifrågasättandet av omgivningen kan inta både påtagliga respektive subtila former.

---

¹⁷⁹ Hackman, 2005, s. 41.

¹⁸⁰ Forsås-Scott, 2004, s. 87.

¹⁸¹ Butler, 2006, s. 59.

En av verkningarna av Ligans normbrytande aktivitet är skepsis och misstro från det omgivande samhället. På grund av att Ligan handlar i kontrast till normen så möts den ständigt av skepticism och kritik, både från t.ex. arbetskamrater och från den egna familjen. De manliga medarbetarna på Elisabeths byrå tycker att kvinnorna bör lägga ned sitt arbete med en gång. Elisabeth undrar hur kvinnorna i så fall ska försörja sig, eller, är tanken att låta dem hungra ihjäl? Följande dialog utspelas mellan Elisabeth och de två kollegerna på advokatbyrån:

- Vad skulle vi göra? Skulle vi svälta ihjäl?
- Nej, ni skulle bli försörjda.
- Av er?
- Ja, vi har ju våra hem ---
- Jag har inte något hem, sade jag, och jag är fattig och har en liten bror. Jag måste arbeta och ta vad jag kan få, i mitt fall blir era principer så tomma och meningslösa.¹⁸²

För en fattig, ensamstående kvinna kan man förstå att de manliga kollegornas principer blir lönlösa. Elisabeth har ingen man, vare sig nu eller i sikte, och då måste hon försörja sig själv. Hackman påpekar att i *Norrullsligan* diskuteras förhållandet mellan pengarna och makten, så som det gjorts i tidigare 1800-tals romaner av kvinnliga författare som t.ex. *Pengar* (1885) av Victoria Benedictsson och *Små själar. En hvardagshistoria* (1886) av Anna Wahlenberg. För att kvinnan ska kunna ta makten över sitt eget liv, krävs ekonomiskt oberoende.¹⁸³

Låt oss leka med tanken att Elisabeth var gift med en man som försörjde henne. Skulle hon då gå med på att sluta arbeta? Antagligen inte. Kan en människa vara självständig och på samma gång ekonomiskt beroende av en annan människa? Svaret är nej. Det är först då kvinnan är ekonomiskt självständig som den Nya Kvinnans och Elisabeths dröm har möjlighet att förverkligas, dvs. att leva i en jämlik relation med den människa hon älskar. Enligt Hackman så menar flera Wägner-forskare att tankar kring denna utopi, om hur kvinnor en dag ska kunna kombinera arbete och kärlek, finns representerade i *Norrullsligan* och utvecklas tydligare i Wägners senare roman *Pennskaftet*. Ellen Key framhöll att äktenskap och yrkesliv inte är kombinerbara – kvinnan måste välja. Yngre samtida debattörer, som t.ex. Frida Stéenhoff, framhöll tvärtom krav på kvinnans ekonomiska oberoende och krav på utbildning. Boel Hackman skriver att ”Elin Wägner tillhörde den yngre generation feminister som på ett helt annat sätt än Key strävade efter att förena kärleksliv och familjeliv med utbildning och yrkesliv.” Hackman påpekar att den ”wägnerska ironin” i *Norrullsligan* drabbar både Ellen Key och Hjalmar Söderberg, och syftar då på att samhällsmoderligheten och de romantiska klichéerna monteras ned i romanen. Ligan lever inte i en romantisk värld och deras yrke kan inte förenas

---

¹⁸² *Norrullsligan*, s. 28.

¹⁸³ Hackman, 2005, s. 44.

med någon form av kärlek. Kvinnorna i Ligan arbetar för att överleva och inte för att göra ”kärleksverk” av sitt arbete.¹⁸⁴ Eva Heggstad framhåller i artikeln ”Civilisationens utpost i Vasastan”, att Elisabeth själv påpekar denna bittra inställning till arbetet med orden: ”att det icke är kärleken till arbetet, utan den rena nöden, som tvingar oss in på mannens arbetsområde.” Elisabeth är redan från början inställd på att hon kommer att hata sitt arbete. Eva Heggstad menar att Elin Wägners roman uttrycker en stark civilisationskritik – den muntra, kvicka tonen till trots.¹⁸⁵

Livet som självständig kvinna är inte lätt, framför allt inte ekonomiskt då kvinnornas lön inte är avsedd till försörjning av en familj, utan till små kvinnliga nöjen. När Baby frågar sin chef om löneförhöjning, gör chefen klart för henne att det här jobbet inte är en försörjelseinrättning och att lönen är avsedd för att handla parfym, handskar och choklad. Hyra och mat ska betalas av kvinnans pappa eller make.¹⁸⁶ Att Ligans kvinnor, enligt världen utanför Norrtullsgatan, inte har något att göra på ett kontor, mer än att skramla ihop pengar för små kvinnliga förströelser, framkommer på flera ställen i boken. Eva Heggstad beskriver att Elisabeth ständigt behöver försvara sin plats på kontoret, då de manliga kollegorna ”av princip ogillar hennes närvaro.” För dem innebär de kvinnliga kontoristerna ett hot. Det som tycks legitimera kvinnornas plats på kontoret är att de utgör billig arbetskraft, men framför allt verkar det som att deras ”status som sexuell varelse” är en avgörande faktor.¹⁸⁷ Elisabeth får jobbet på byrån på grund av sitt utseende, inte sina meriter. Lika så spås Babys framtida chanser att ersätta Elisabeth på byrån, med hjälp av hennes vackra lockar och behagliga utseende.

Vid ett tillfälle beskriver Eva för Elisabeth vad Ligan borde ägna sig åt i stället för att arbeta. Hon säger ”att flickor icke skall vara flickor på kontor, utan gifta, med barn att springa ikapp med på ängarna, och kök och vävstol och ingen *kultur!*”¹⁸⁸ Detta är den gängse uppfattningen i boken av vad kvinnan borde göra, och Ligans medlemmar visar att de är väl medvetna om att deras eget handlande är i strid med de rådande normerna. Ligan är alltså medvetet skev. Kvinnorna vet vad de förväntas göra, men struntar, av olika anledningar, i dessa måsten och gör i stället något annat. Den främsta anledningen till att de alla jobbar är givetvis den egna försörjningen, men också deras gemensamma strävan att bana väg för framtida kvinnliga generationers levnadssätt. Ligan vill få till en förändring vad gäller kvinnans situation i arbetslivet och därmed hennes chans till egen försörjning.

---

¹⁸⁴ Ibid., s. 48f.

¹⁸⁵ Heggstad, 2009, s. 37f.

¹⁸⁶ *Norrtullsligan*, s. 34.

¹⁸⁷ Heggstad, 2009, s. 38.

¹⁸⁸ *Norrtullsligan*, s. 29.

I en diskussion som Ligan för med varandra beskrivs deras och det omgivande samhällets syn på ”kontorsflickor” respektive ”familjeflickor”. De sistnämnda beskrivs som ”våg” och de förstnämnda är givetvis idealet, vilka, enligt Elisabeth, inte tycks uppskattas av romanens män. Elisabeth påpekar att ”männerna älskar kvinnor, som icke har förstånd att stiga på spårvagnen på rätt sida”. Männerna i romanen är alltså förtjusta i ”dumma” och oförnuftiga kvinnor, vilket är motsatsen till den kvinnotyp som Ligan känner att de representerar. Men, då invänder plötsligt Eva med orden ”Det är inte precis *min* erfarenhet”¹⁸⁹, och ger oss en antydning om att det kanske, trots allt, kan finnas några Nya Män i romanen – ”New Men” som Forsås-Scott kallar dem – som visst uppskattar romanens Nya Kvinnor. Tyvärr är det bara falskt alarm, då vi längre fram i boken får veta att Evas blivande make, inte verkar så värst eftersträvansvärd trots allt. Elisabeth beskriver honom som ”en djup missräkning” och lika obehaglig ”som att tappa underkjolen”.¹⁹⁰

Boel Hackman menar att ”de fattiga kontorsråttorna”, som hon kallar Ligans kvinnor, inte är några eftertraktade kandidater på äktenskapsmarknaden. I början av 1900-talet var yrkeskvinnor en ny företeelse, liksom rösträttskvinnor. Båda betraktades som okvinnliga.¹⁹¹ På grund av kvinnornas val att leva som självständiga kvinnor blir de samhällets queera ”outsiders”. Queer beskrivs i teoridelen som en person som man pekar på som en ”sån”. Ligan uttrycker ”annorlundaskap” genom sitt skeva levnadssätt och detta leder till utestängning från samhället.¹⁹² En väg, kanske den enda möjliga, till att bryta utanförskapet, tycks vara att gifta sig, men då måste kvinnorna alltså ge upp sin frihet. Om Ligans kvinnor i stället väljer ett fortsatt skevt levnadssätt – med friheten i behåll – verkar det dock leda till ett dystert öde. Enligt Heggstad är det som väntar antingen ”en löjlig ålderdom utan värdighet” eller en för tidig död – vilket också blir Emmys bittra öde.¹⁹³

2.6 Motsättning mot den romantiska kärleken

Kvinnans rätt till utbildning och arbete, möjliggjorde kraven på ett nytt s.k. ”erotiskt kontrakt”. Den Nya Kvinnan krävde en ny typ av man vid sin sida, som hon kunde ha både en kamratlig och sexuell relation till, en relation som utmärks av att parterna är som ”likar”.¹⁹⁴ Temat i romanen är till stor del kärleken och, den till synes omöjliga, kombinationen mellan kärlek och

---

¹⁸⁹ Ibid., s. 103.

¹⁹⁰ Hackman, 2005, s. 49.

¹⁹¹ Ibid., s. 45.

¹⁹² Österholm, s. 53f.

¹⁹³ Heggstad, 2009, s. 41.

¹⁹⁴ Witt-Brattström, 2006, s. 29-31.

självständighet. Känslan av omöjlig kombination mellan dessa två, gör att de Nya Kvinnorna motsätter sig den traditionella synen på kärlek och äktenskap.

Flera Wägner-forskare framhåller att i *Norrtullsligan* råder en motsättning till den romantiska kärleken. Hackman skriver: ”I *Norrtullsligan* monteras de traditionella romantiska klichéerna och förväntningarna ned. I stället framhålls de ekonomiska förutsättningarnas betydelse.” Hon påpekar också att den kärlek och de äktenskap som förekommer i romanen är ”inga avundsvärda livsmål, tvärtom”. Görels bröllop är, enligt Hackman, ”ett förljuget spel för gallerierna” och när den enda av Ligans medlemmar till slut ska gifta sig så skriver Elisabeth att Eva ”tror att hon vet vad kärlek är”.¹⁹⁵ Forsås-Scott har också påpekat motsättningen till den romantiska kärleken. Hon beskriver Görels giftermål som ett hån mot det borgerliga levnadssättet och som ett sätt att dekonstruera den dominanta diskursen om familjen.¹⁹⁶

Frihet och självständighet har ett pris och Elisabeth verkar oftast beredd att betala det priset. Men, Elisabeth tycks inte alltid lika säker på att det är som en självständig kvinna hon vill leva sitt liv. Det finns stunder då hon tvekar kring hur hon vill ha det, stunder då hon längtar efter att ha man och barn vid sin sida. Det finns helt enkelt stunder då Elisabeth önskar att hon var lite mindre skev och lite mer normal. I kommande utdrag står Elisabeth vid fönstret och ser in i det motsatta hyreshuset, där hon avundsjukt studerar familjens ”stilla lycka”:

Mittemot i våningen brann en brasa och en rödskärmad lampa. Där var det hemliv, med en gammal herre och en gammal fru och något, som liknade barnbarn, kring ett bord med äpplen och nötter. Det var som att vara på en mörk parkett och följa med handlingen på en upplyst scen; handling var det icke mycket av, men värmen kändes tvärs över gården, och stämningen. Mitt hjärta ropade helt omotiverat på någon, som jag aldrig tänker på, men som jag en gång hoppades jag skulle få ha barnbarn med.

Det var mycket dumt av mig, men kom sig därav att deras lampa var alldeles lik den vi skulle haft, och som varje kväll skulle brunnit med sitt stilla, röda sken över vår tysta och heliga lycka.

När jag kom ända dit, fällde jag ned min ridå och tänkte:

– Det där är nog bra, men *jag* har ju Friheten. Och i mitt hjärtas innersta hjärta avskydde jag den, som kvinnliga kvinnor gör, då de har den.

Gudskelov, så kom då töserna, och den heliga tystnaden var bruten.¹⁹⁷

Elisabeths relation till kärlek, äktenskap och självständighet utmärks av osäkerhet, vilket gör att hon vacklar mellan att vara skev och normal. Ligamedlemmarna arbetar för att försörja sig själva, i syfte att uppnå självständighet. Att gifta sig och bli försörjd av en man skulle innebära uppgivande av sin frihet. Önskan om att å ena sidan leva självständigt och å andra sidan leva med en man som försörjer henne och tar hand om allt, existerar sida vid sida, i *Norrtullsligan*. Elisabeth slits mellan att å ena sidan handla i enlighet med den kvinnliga heterosexuella normen

---

¹⁹⁵ Hackman, 2005, s. 49.

¹⁹⁶ Forsås-Scott, 2009, s. 149f.

¹⁹⁷ *Norrtullsligan*, s. 32f, kursiv i originalet.

– för att uppnå kärlek och bli älskad – och å andra sidan omkullkasta rådande normer för att bli en Ny Kvinna. Det grundläggande problemet består alltså i den omöjliga ekvation som råder mellan Ligans kvinnoideal (den Nya Kvinnan) och att bli älskad. Detta i sin tur, leder till att normbrotten i romanen, i huvudsak inte sker som regelrätta protestaktioner, utan snarare mot bakgrund av karaktärernas strävan efter att leva som självständiga kvinnor.

När Elisabeth svävar iväg och tänker på kärlek i traditionella banor, där hon längtar efter en man vid sin sida, efter trygghet och omvårdnad, så bryts denna längtan av att Ligans medlemmar stormar in i rummet, så som utdraget ovan visar. Återkommande i romanen är att de skeva karaktärerna dundrar in och sätter stopp för Elisabeths dagdrömmier om traditionell kärlek.

Den klivna synen på kärlek, äktenskap och självständighet är något som hela Ligan handskas med, vilket också påpekas av Hackman. Hon menar att de kvinnliga bohemernas utanförskap på Norrtullsgatan beror på att de är utestängda från samhällets ”trygga platser”, så som familjen eller äktenskapet. Familjens eller äktenskapets trygghet medför en rörelsefrihet i offentligheten, men denna frihet omfattar inte en ogift kvinna. Ligans kvinnor avskyr sin frihet så ”som kvinnliga kvinnor gör, då de har den”, försäkrar Elisabeth. Detta är en av anledningarna till att kvinnorna vill bli av med sin frihet och helt enkelt gifta sig. Giftermålet blir ett sätt att inkluderas i samhället, att bli en fullvärdig samhällsmedborgare. Detta, menar Hackman, är grunden i Ligans ambivalenta relation till kärlek och giftermål. För å ena sidan skapar giftermål en trygghet och gemenskap i samhället som kvinnorna inte kan uppnå som självständiga kvinnor, men samtidigt innebär giftermålet uppgivandet av sin frihet. Elisabeth avskyr friheten, samtidigt som hennes levnadssätt visar att hon eftersträvar den. Eva Heggstad har visat att detta är ett genomgående tema i kvinnliga författarskap från 1800-talet.¹⁹⁸ Hackman skriver: ”Kärleken, äktenskapet och ett eget hem är å ena sidan eftersträvansvärda. Å andra sidan granskas äktenskapet med kritiska ögon. Med samma dubbelhet betraktas också yrkesarbetet. Tvånget att arbeta ger samtidigt en möjlighet till personlig utveckling och oberoende.”¹⁹⁹ På ett ställe i boken är det till och med som om giftermål likställs med döden: Eva förklarar en situation på ett kontor där hon tidigare arbetade, och avslutar inlägget med orden: ”Sådant är kontorslivet, men de (kvinnorna, min anm.) är döda eller gifta nu allesammans.” Är detta vad man har att välja på? undrar Elisabeth, men får inget svar då samtalet avbryts av Baby.²⁰⁰ Kanske är icke-svaret ett svar nog. Äktenskap ställs mot självständighet i romanen.

---

¹⁹⁸ Hackman, 2005, s. 44.

¹⁹⁹ Ibid.

²⁰⁰ *Norrtullsligan*, s. 88.

I en dialog som utspelar sig mellan Görels fästman (Sven), Elisabeth och Eva, när Görel och fästmannen är på besök, framkommer återigen de rådande samhällseliga normerna kring äktenskapet och kvinnans och mannens ofrånkomliga krav på sig. Elisabeth har just klargjort för sin bortskämda kusin att ”icke hela svenska folket halvular sina kängor i Frankrike som du och moster”, när fästmannen ger svar på tal:

- Bästa Elisabeth, sade fästmannen och såg på Eva, medan han talade, sedan när är du socialist?
- Sedan jag började försöka försörja mig själv, sade jag.
- Därför skall icke heller kvinnor försörja sig själva, avgjorde han.
- Mycket riktigt, inföll Eva och nöp mig oförmärkt i armen, de skall ägas av en man, som är deras husbonde och herre.
- Jag skulle, sade jag och nöp tillbaka, vilja föreslå, att de, i stället för att ägas av en man, ägdes av ett motsvarande antal män.
- Ett acceptabelt sätt att lösa kvinnofrågan, sade han och klappade sin privata lösning i ryggen.²⁰¹

Elisabeth och Eva ironiserar över äktenskapet och gör klart för Görels fästman att för dem är inte en mans försörjning aktuellt. Görel beskrivs som ”en privat lösning”, hon är alltså bara ett objekt som existerar i syfte att lösa fästmannens problem – inte heller särskilt eftersträvansvärt. Sven förklarar för Elisabeth och Eva att de handlar fel, hans slutsats är att kvinnor inte ska försörja sig själva, för då blir de socialister. Ännu ett ifrågasättande av deras sätt att vara. Elisabeth och Eva låter sig emellertid inte tystas. Elisabeth beskriver det som att hon och Eva ”lockar ut” fästmannen ”på hal is”.²⁰² Sven ger – ”under Görels uppriktiga beundran” – ett föredrag om kvinnans ”speciella och nyckfulla begåvning”, vilken avgör den plats som kvinnan ”borde inta i skapelsen”.²⁰³ Elisabeth och Eva lurar alltså Sven till att hålla ett brandtal baserat på en massa patriarkalt struntprat som försöker påvisa kvinnans försvagade roll i förhållande till mannen. Senare under kvällen har Ligan mycket roligt åt detta, då Eva härmar fästmannen. Ligan tydliggör, både genom att förleda Sven och genom deras skrattattacker, som är så starka att ”Baby får ont i munnen”, att de minsann inte accepterar den dominerande ordningen och diskursen, enligt vilken kvinnan ska inta en marginaliserad position. Tvärtom, de skeva kvinnorna förlöjligar denna diskurs och omkullkastar den med sina skratt.

---

²⁰¹ Ibid., s. 64.

²⁰² Ibid.

²⁰³ Ibid.

3 Avslutande diskussion

I romanen går att finna flera skeva inslag. Med skeva inslag menas hur Ligan, eller andra av romanens karaktärer, bryter mot de normer, som, enligt min uppfattning, råder i romanen. Några av dessa är bl.a. att Ligan lever som självständiga kvinnor, arbetar, driver med svenska traditioner och högtider så som kafferep och julafton, dricker öl och rör sig ute på gatan när man inte bör, uppträder på ett ”okvinnligt sätt” – t.ex. spelar dragspel och sjunger högt så det ekar om kontroversiella ämnen, motsätter sig bilden av den romantiska kärleken och bejakar sin egen sexualitet. Det tycks som om Ligans normbrytande aktivitet blir märkbar i effekterna den skapar och i verkningarna som den har på sin omgivning. Konsekvenserna av de skeva inslagen är flera, bl.a. att Ligan ständigt ifrågasätts av sin omvärld och tvingas därmed in i en försvarsposition, där Ligamedlemmarna måste hävda sin rätt att göra det som de vill göra. En annan viktig konsekvens är att en Ny Kvinna skrivs fram genom det skeva uppträdandet.

Utan definitioner av vad som är queer skulle inte en definition av normativ heterosexualitet kunna existera, menar Butler i *Gender Trouble* (1990).²⁰⁴ I en performativ läsning betraktas kön, ras, etnicitet m.m., som sociala konstruktioner, som vi, i synnerhet i användandet av språket, skriver och skriver om.²⁰⁵ En del av min skeva läsning av *Norrtullsligan* har varit en performativ läsning, vilket betyder att jag fokuserat på hur karaktärerna gör genus i *Norrtullsligan*. Det har visat sig att karaktärerna framför allt försöker motsätta sig den traditionella kvinnorollen. De försöker omdefiniera kvinnan genom att omkullkasta rådande normer, vilket sker genom karaktärernas ironiska och lekfulla förhållningssätt till bokens normer. Omkullkastandet av normer sker dock inte alltid på ett protestliknande sätt. I flera situationer i boken visar Ligans kvinnor att de *vill* leva upp till förväntningarna, men misslyckas. Det vill säga om Ligan hade haft ”riktiga” koppar på kafferepet så hade de kanske druckit ur dem och om det hade funnits en (manlig) bostonkavaljer så hade Baby eventuellt valt att dansa med honom i stället för med Elisabeth. Men i avsaknad av dessa företeelser sträcker man sig efter det som är ”närmast till hands” för att citera Elisabeth på romanens första sida.²⁰⁶ Detta i sin tur blir en protest, även om det inte var menat att vara en protest. I flera fall strävar Ligan efter de borgerliga kvinnornas ideal, men strävandet hamnar i konflikt med Ligans primära mål, som utgörs av att leva som självständiga och självförsörjande kvinnor. Detta i sin tur är den grundläggande orsaken till normbrytandet. Ligans kvinnor måste bryta mot samhällets normer för att bli Nya Kvinnor.

---

²⁰⁴ Karkulehto, s. 23f.

²⁰⁵ Ibid., s. 23f.

²⁰⁶ *Norrtullsligan*, s. 19.

Därför kan man säga att normbrotten, i huvudsak, inte sker som regelrätta protestaktioner, utan snarare mot bakgrund av karaktärernas strävan efter att leva som självständiga kvinnor.

I de skeva sprickorna, i både språk och innehåll, skrivs en Ny Kvinna fram i romanen. Kvinnorna blir skeva i förhållande till de normer som boken erbjuder oss, men också skeva i förhållande till den manliga diskursens kvinnliga stereotyper. Ligans sätt att vara destabiliserar ordningen och sätter våra uppfattningar av begreppen ”femininitet”, ”kvinnlighet” och ”kvinna” i gungning. Den skeva kvinnan i *Norrtullsligan* uppstår, förutom i normbrytandet, också i den språkdräkt hon bär. I Elisabeths dagboksanteckningar intar hon nya befriande lingvistiska konstruktioner i vilka den kvinnliga kroppen befrias från sin traditionella bana.

Eva Heggstad menar att *Norrtullsligan* fungerar som en reaktion mot det borgerliga levnadssättet och som en ”alternativ värld”, där stereotypa genusroller omkullkastas. I stället för att acceptera sin roll som kvinnliga objekt tar Ligan saken i egna händer och gör sig själva till aktiva subjekt.²⁰⁷ Att Ligan minsann inte accepterar den dominerande ordningen och diskursen, enligt vilken kvinnan ska inta en marginaliserad position, blir tydligt i romanen. Ligan förlöjligar diskursen och omkullkastar den med skevt uppträdande och starka skrattattacker.

Genom att anta ett skevt förhållningssätt till bokens händelser tar Elisabeth och hennes Liga makt över situationer som de ställs inför. Kvinnorna i *Norrtullsligan* är ”snärjda i sina historiska och sociala villkor”, men de kapitulerar inte. I stället riktar Ligamedlemmarna sitt ”*J'accuse* mot sin samtids normer och institutioner”²⁰⁸ och genom sitt skeva uppträdande erövrar de kvinnliga karaktärerna ny mark, nytt språk, och nya kvinnliga konstruktioner.

Forsås-Scott hävdar att romanens politiska dimensioner förstärks av fokusering på det kvinnliga kollektivet, ”[...] a community of New Women”. Hon påpekar att flera inslag i *Norrtullsligan* utgör ett förlöjligande av den dominanta diskursen om familjen. Exempel på detta är bl.a. Ligans alternativa julafton och framför allt Görels giftermål. Det vidmakthållna hånet av det borgerliga äktenskapet, som äger rum i romanen, representerar en mer utvecklad dekonstruktion av den dominanta diskursen, familjen och de feminina ikoner som understödjer den. I Forsås-Scotts läsning av *Norrtullsligan* utgår hon från Luce Irigarays tankar om mimicry. Irigaray använder begreppet mimicry i sin diskussion om hur den kvinnliga sexualiteten har definierats av män i en patriarkal struktur. Hennes diskussion går i polemik mot Freuds tankar om kvinnans penisavund. Irigary anser att kvinnan, i stället för att låta sig förminska av den patriarkala diskursen, bör återhämta sig från sin exploatering inom diskursen, genom att anta en lekfull roll med mimesis.

---

²⁰⁷ Heggstad, 2009, s. 41.

²⁰⁸ Munck, s. 16.

På detta sätt kan kvinnan synliggöra de idéer av henne och om femininitet som är skapade av och inom en maskulin logik – idéer tänkta att mörkläggas, kan hon, i leken med mimesis, avslöja och föra fram i ljuset. Utifrån Luce Irigarays resonemang diskuterar Forsås-Scott bl.a. Görels bröllop där hon belyser Elisabeths agerande och ser på detta som ett skapande av ett pluralistiskt feminint subjekt, som hon också menar är kännetecknande för romanen som helhet.²⁰⁹

Forsås-Scott knyter an till Ann Ardis definition av den Nya Kvinnan, så som den uttrycks i hennes *New Women, New Novels: Feminism and Early Modernism* (1990), som ”the New Woman amounts to a dismissal of the ’humanistic model of integrated selfhood or ’character’”, with the New Woman denoting not singleness but plurality”. Att den Nya Kvinnan alltså uppstår i en upplösning av den humanistiska modellen, som uttrycker individualism och personlighet. I stället för monism uttrycker den Nya Kvinnan pluralism. Forsås-Scott skriver att ”Wagner illustrates her point”. Systerskapet ger Ligan den trygghet, ömhet och förståelse, som man annars väntar sig av en familj. Detta visar sig bland annat genom Ligans oortodoxa julafton och i Ligans mottagande av den bittra Elisabeth efter Görels bröllopsfest på Grand. Den Nya Kvinnans pluralism uttrycks i hennes dekonstruerande av den traditionella familjestrukturen.²¹⁰

De Nya Kvinnorna i *Norrullsligan* älskar sin frihet, samtidigt som de ifrågasätter den. Frihet, i Ligans fall, medför ensamhet och Ligans hjältinnor ställer mannen kontra friheten. Kärlek och äktenskap tycks svåra att kombinera med självständighet. I romanen känns relationen mellan dessa tre omöjlig. Priset som en Ny Kvinna betalar är ensamhet, och då hittar man tröst och kärlek i kamratskap och i det systerskap som uppstår hemma hos Ligan. Systerskapet utgör här en förenande effekt på de fyra karaktärerna, menar Forsås-Scott.²¹¹ Lägenheten på Norrtullsgatan blir som en skyddad värld, Ligan blir en axel att luta sin kind mot, i den tuffa verkligheten. Lägenhetens roll som en beskyddande plats för Ligans kvinnor är något som Eva Heggstad också lyfter fram i sin läsning av romanen och som beskrivits tidigare i uppsatsen.²¹² Det skeva består inte endast i att äktenskapet studeras med kritiska ögon, utan i att Ligan hittar ett sätt att ersätta den traditionella familjestrukturen på.

Elisabeth beskriver själv Ligans roll så här, mot slutet av romanen: ”Jag sitter här nu och ser mig omkring i rummet, där Norrtullsligan haft sitt hem, ett fattigt och defekt, men ändå ett litet stöd mot världen, där den ena sökt skydd mot ensamheten hos en ännu ensammare.”²¹³ Den traditionella familjestruktur som erbjuds Ligan är inte kombinerbar med Ligans krav på

---

²⁰⁹ Forsås-Scott, 2009, s. 149ff.

²¹⁰ Ibid., s. 150f.

²¹¹ Forsås-Scott, 2004, s. 87.

²¹² Heggstad, 2009, s. 41.

²¹³ *Norrullsligan*, s. 125f.

självständighet. En mer passande lösning för Ligans medlemmar är matriarkatet. Den rådande familjestrukturen dekonstrueras till viss del i romanen och åtminstone början till en ny familjekonstruktion tillåts ta form, även om den endast gäller under en begränsad tid. För som vi vet slutar romanen med Ligans upplösning, men innan upplösningen sker så har Ligamedlemmarna redan visat för sina läsare att hålan på Norrtullsgatan har fungerat som ett hem för de unga kvinnorna där man tagit hand om varandra, firat högtider tillsammans och hållit ihop under svåra tider. Lägenheten på Norrtullsgatan har varit ett hem bestående av systrar och mödrar (och lilla Putte) och framför allt ett hem fritt från patroniserande bröder och pappor.

Vid en första anblick kan tyckas att *Norrtullsligan* är full av skeva läckage, då de patriarkala strukturerna i boken inte ger Ligans karaktärer, de Nya Kvinnorna, en form att identifiera sig med. De Nya Kvinnornas strategi blir att omkullkasta stereotypa kvinnobilder och omformulera dem till mer passande kostymer. Diskussionen kring *Norrtullsligans* normbrott har visat att normbrotten i regel är avsiktliga; att karaktärerna är medvetna om hur de borde agera, men agerar mot normen; karaktärerna är således medvetet skeva.

Om det är så att skeva läckage måste uppstå som en omedveten handling är inte *Norrtullsligan* full av dem. Utan att göra anspråk på att veta vad Elin Wägner ville förmedla eller säga med sin roman, så har den skeva tolkningen av *Norrtullsligan* visat att texten är avsiktligt skev och att romanens karaktärer är medvetet skeva. Det finns en medvetenhet kring den kulturella dominansen och Ligans karaktärer sätter sig på tvären mot densamma. I texten skrivs alltså det skeva fram med avsikt och det är inte så att olika slags normbrott förtrycks och sedan läcker ut i romanen. Detta skiljer *Norrtullsligan* från många andra verk som är föremål för queera läsningar.

Med detta sagt så innebär det inte att det inte finns något alls som läcker, att *allt* är medvetet skevt i boken vore ett nästintill orimligt antagande. I uppsatsen har några skeva läckage diskuterats, bl.a. då Elisabeth intar mannens position på dansgolvet och för Baby till tonerna av boston och då kusinen Görel, på ett omedvetet sätt intar en aktiv subjektsposition i sitt eget liv, när hon använder fästmannen i syfte att nå sina egna mål. Det kan mycket väl vara så att det finns fler skeva läckage i boken, men i regel är dessa skevheter inte läckage, utan medvetna placeringar. Man kan se det som att det skeva, till största del, inte läcker i *Norrtullsligan*, utan är medvetet placerat där i syfte att provocera, i syfte att skriva fram en modern kvinna, en skev kvinna, en Ny Kvinna.

Forsås-Scott påpekar att man förbisett *Norrtullsligans* relevans för genuskonstruktioner och ifrågasättandet av dessa. Hon framhåller att en erövring av staden Stockholm äger rum under

Elisabeth och Babys promenad över Skeppsbron. När kvinnorna stannar till och blickar ut över Söder blir utsikten en del av deras erövring av den urbana platsen.²¹⁴ Hennes poäng är att kvinnorna gör staden till sin genom att insupa den vackra utsikten. Jag menar att en början till deras erövring av staden, av sin rätt att leva så som de vill leva, av sin rätt till nya kvinnliga konstruktioner, sker med hjälp av det skeva uppträdandet. Erövringen fulländas dock inte då slutet av romanen är missvisande. Elisabeth flyr till en traditionell kvinnoroll på landet och Ligan upplöses. Men kanske är Babys strävan till att fortsätta leva som en Ny Kvinna en antydning om att kampen för det självständiga livet ännu inte övergivits. Visserligen tycks det som om Baby får sitt framtida arbete på grund av sitt utseende och inte sina meriter. Å andra sidan kanske detta är en antydning om att Baby – i syfte att få till en förändring – endast utnyttjar de vägar som står tillgängliga. Utifrån Luce Irigarays resonemang, som beskrivits ovan, kan man tolka det så att Babys vackra lockar blir en symbol för hur hon och resten av Ligan antar en lekfull roll med mimesis och på så vis återhämtar sig från sin exploatering inom diskursen. Det är Baby, den yngsta av Ligans medlemmar, som för hoppet om ett nytt och annorlunda samhälle vidare. Ett samhälle där framtida generationers lekfulla spel med mimesis sätter normer kring kvinnligt (och manligt) i gungning.

Inledningsvis menade jag att läsningen av *Norrtullsligan* var som en ”uppfreskande vind” i en tid då värdet av ord som feminism och jämställdhet känns allt mer urholkat på mening. Karaktärerna i romanen påminner oss om vad begreppen feminism och jämställdhet egentligen handlar om: nämligen att skapa ett samhälle där alla människor har samma rättigheter och förutsättningar, oavsett kön. Eva Heggstad påpekar att *Norrtullsligan* framför allt har uppmärksammats som ett socialt dokument, om den nya, moderna, självständiga kvinnan. Heggstad menar dock inte att det moderna livet hyllas, tvärtom menar hon att Wagners debutroman rymmer ”ett stort mått av civilisationskritik”.²¹⁵ I en värld som blir allt mer digitaliserad, global och likriktad kan Elin Wagners roman förhoppningsvis inspirera sina läsare till att tänka utanför sitt samhälles givna ramar. De Nya Kvinnorna i *Norrtullsligan* visar att opposition samt ifrågasättande av rådande normer är möjligt och kan leda till förändring.

För den läsare som intresserar sig för ifrågasättandet av rådande genuskonstruktioner, men också av andra typer av normbrott vad gäller t.ex. klass, ålder, etnicitet och andra typer av

---

²¹⁴ Forsås-Scott, 2004, s. 87.

²¹⁵ Heggstad, 2009, s. 38.

kategoriseringar som innefattar en uppsättning normer, kan en skev läsning visa sig vara fruktbar. Många intressanta frågeställningar kvarstår efter den här analysen, som långtifrån är heltäckande vad gäller normbrott i Elin Wägners författarskap. Ett exempel på en framtida och fördjupad läsning, med skev och queerteori som utgångspunkt, är att studera ett flertal av Elin Wägners verk utifrån ett skevt perspektiv.

4 Käll- och litteraturförteckning

Tryckta källor

Bohlin, Anna, *Röstens anatomi. Läsningar av politik i Elin Wägners Silverforsen, Selma Lagerlöfs Löwensköldtrilogi och Klara Johansons Tidevarvskåserier* (diss. Umeå 2008).

Butler, Judith, *Gender Trouble: Feminism and the Subversion of Identity* (New York 1990).

Butler, Judith, *Genus ogjort. Kropp, begär och möjlig existens*, orig. titel *Undoing Gender*, övers. Karin Lindeqvist (Stockholm 2006).

Domellöf, Gunilla, *Mätt med främmande mått. Idéanalys av kvinnliga författares samtidsmottagande och romaner 1930-1935* (Hedemora 2001).

Enge Swartz, Marianne, "Det första fotstegets moder", *Elin Wägner. Det första fotstegets moder*, red. Marianne Enge Swartz (Växjö 2009), s. 19-24.

Fahlgren, Margareta, Hirdman, Yvonne, Witt-Brattström, Ebba, "Erotik, etik och emancipation. Om 1920-talets nya kvinna, Marika Stiernstedt och emancipationsromanen", *Nordisk Kvinnolitteraturhistoria. Vida världen 1900-1960*, III, huvudred. Elisabeth Møller Jensen (Höganäs 1996), s. 373-378.

Forsås-Scott, Helena, "Gasmaskmadonnan. Om Elin Wägner", *Nordisk Kvinnolitteraturhistoria. Vida världen 1900-1960*, III, huvudred. Elisabeth Møller Jensen (Höganäs 1996), s.174-178.

Forsås-Scott, Helena, "Verbal Power, Visual Power, and the Construction of Feminine Subjectivity: Elin Wägners *Norrtullsligan* as Prose Fiction and Film", *The New Woman and the Aesthetic opening. Unlocking gender in Twentieth-Century Texts*, red. Ebba Witt-Brattström, (Huddinge 2004), s. 83-100.

Forsås-Scott, Helena, *Re-Writing the Script: Gender and Community in Elin Wägner* (London 2009).

Genz, Stephanie, "Singled Out: Postfeminism's 'New Woman' and the Dilemma of Having It All", *The Journal of Popular Culture*, volym 43:2, red. Gary C. Hoppenstand (New York 2010), s. 97-119.

Hackman, Boel, *Boel Hackman om Elin Wägner* (Stockholm 2005).

Hackman, Boel, "Efterord", *Norrtullsligan* (Stockholm 2011, första upplaga 1908) s. 133-134.

Heggestad, Eva, "Civilisationens utpost i Vasastan", *Elin Wägner. Det första fotstegets moder*, red. Marianne Enge Swartz (Växjö 2009), s. 37-46.

Heggestad, Eva, Karlsson, Maria och Williams, Anna, ”Inledning” *Tidskrift för litteraturvetenskap*, årg. 34, 2005:3, s. 3-6.

Helgesson, Stefan, ”Om att vara eller inte vara global”, *Tidskrift för litteraturvetenskap*, årg. 31, 2002:2, s. 26-33.

Hellekant, Johan, ”Våg av näthat mot Turteatern”, *SvD* 16.11.2011.

Jonsson, Bibi, *I den värld vi drömmer om. Utopin i Elin Wägners trettiotalromaner*. (diss. Löderup 2001).

Karkulehto, Sanna, ”Litteraturforskning och queerpolitisk läsning”, *Queera läsningar. Litteraturvetenskap möter queerteori*, red. Katri Kivilaakso, Ann-Sofie Lönnngren och Rita Paqvalén, (Årsta 2012), s. 18-41.

Kivilaakso, Katri, Lönnngren, Ann-Sofie och Paqvalén, Rita, ”Förord”, *Queera läsningar. Litteraturvetenskap möter queerteori*, red. Katri Kivilaakso, Ann-Sofie Lönnngren och Rita Paqvalén, (Årsta 2012), s. 8-16.

Munck, Kerstin, ”Hon är svart och lesbisk”, *Tidskrift för litteraturvetenskap*, årg. 34, 2005:3, s. 7-19.

Rosenberg, Tiina, *Queerfeministisk agenda* (Stockholm 2002).

Rosenberg, Tiina, ”Inledning: Judith Butler och den nya genuspolitiken”, *Genus ogjort. Kropp, begär och möjlig existens*, Judith Butler, övers. Karin Lindeqvist (Stockholm 2006), s. 9-22.

Solander, Tove, ”Queerblivanden – försök till en queer-deleuziansk litteraturläsning”, *Queera läsningar. Litteraturvetenskap möter queerteori*, red. Katri Kivilaakso, Ann-Sofie Lönnngren och Rita Paqvalén, (Årsta 2012), s. 42-63.

Stéenhoff, Frida, ”Den kvinnliga erotikens väg”, *SvD* 26/11 1919, finns även som elektronisk resurs, http://www.svd.se/kultur/understrecket/den-kvinnliga-erotikens-vag_3942475.svd, 26.11.1919, uppdaterad 18.03.2011.

Witt-Brattström, Ebba, ”Det stora könskriget. Feminismdebatt i Europa”, *Nordisk Kvinnolitteraturhistoria. Vida världen 1900-1960*, III, huvudred. Elisabeth Møller Jensen (Höganäs 1996), s.55-59.

Witt-Brattström, Ebba, ””Hon är ju ändå ett kvinns””, *Elin Wägner. Det första fotstegets moder*, red. Marianne Enge Swartz (Växjö 2009), s. 29-36.

Wägner, Elin, *Norrtullsligan* (Stockholm 2011, första upplaga 1908).

Österholm, Maria Margareta, *Ett flicklaboratorium i valda bitar. Skeva flickor i svenskspråkig prosa från 1980 till 2005* (diss. Uppsala, Årsta 2012).

Otryckta källor

Avhandlingar.se, sökord "Elin Wägner", "skev + litteraturvetenskap", (Academicnetwork), www.avhandlingar.se, 10.05.2013.

Kulturnyhetererna, "Skeva flickor i litteraturen", intervju med Maria Margareta Österholm, (SVT, Nyheter, Kultur), <http://www.svt.se/kultur/skeva-flickor-i-litteraturen>, 8.1.2013.

SAOL på nätet, Svenska Akademiens ordlista över svenska språket, sökord "mimicry", http://www.svenskaakademien.se/svenska_spraket/svenska_akademiens_ordlista/saol_pa_natet/ordlista, 15.12.2013.

Schlaug, Birger, Elin Wägner, "Stockholm läser 2011" (Blogspot), <http://elinwagner.blogspot.se/2007/01/stockholm-laser-2011.html>, 13.01.2011.